

ZAPISNICI VRHOVNOG SAVETA ODBRANE (VSO) 1992–1993. – DOKAZI O AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

Meldijana Arnaut Haseljić

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu
ameldijana@hotmail.com

Apstrakt: Među dokumentima koji Saveznu Republiku Jugoslaviju (Srbiju i Crnu Goru) direktno povezuju s agresijom izvršenom na republike Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku nalaze se i zapisnici *Vrhovnog saveta odbrane* (VSO) Savezne Republike Jugoslavije (SRJ). Sadržaj ovih dokumenata inkriminirajući je za SRJ, jer eklatantno pokazuje i dokazuje učešće ove države u agresiji i izvršenju zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinjenih na područjima nekadašnjih jugoslavenskih republika, nakon proglašenja njihovog osamostaljenja i nezavisnosti. Koji značaj imaju ovi dokumenti pokazuju oznake “državna tajna” / “vojna tajna” i “strogo povjerljivo” koje su im dodijeljene.

O radu sjednica VSO vođen je zapisnik koji je zajedno sa materijalima za raspravu i stenografskim bilješkama predstavljao arhivsku građu. Ovi dokumenti neupitno dokazuju da su oficiri Vojske Jugoslavije (VJ) koji su službovali u Bosni i Hercegovini za vrijeme oružanog sukoba dobijali plaće i ostvarivali druge prinadležnosti iz personalnog centra VJ u Beogradu (30. kadrovski centar). Zapisnici VSO također pokazuju da je VJ osiguravala logističku pomoć širokih razmjera Vojsci Republike Srpske (VRS) koja se sastojala iz velike količine pješadijske i artiljerijske municije, goriva, rezervnih dijelova, te u izvođenju obuke i pružanju stručne pomoći kako bi se izvodile oružane operacije na području Republike Bosne i Hercegovine. U ovom radu nam je cilj da metodom analize dokumenata – zapisnika sa sjednica VSO do(po)kažemo na koji je način SR Jugoslavija i kojom vrstom

aktivnosti izvršila agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, nezavisnu i suverenu državu. Obim dokumentacione građe ograničava nas na obradu dokumenata po periodima, te se u ovom tekstu bavimo analizom zapisnika iz 1992. i 1993.

Ključne riječi: *Vrhovni savet odbrane* (VSO), JNA/JA/VJ, VRS, agresija, Republika Bosna i Hercegovina, Savezna republika Jugoslavija

Abstract: Among the documents that directly link the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) to the aggression against the Republics of Bosnia and Herzegovina and Croatia are the minutes of the Supreme Defense Council (SEC) of the Federal Republic of Yugoslavia (FRY). The content of these documents is incriminating for the FRY, because it blatantly shows and proves the participation of this state in aggression and the commission of crimes against humanity and international law committed in the territories of the former Yugoslav republics, after the declaration of their independence. The significance of these documents is shown by the designations “state secret” / “military secret” and “top secret” assigned to them.

Minutes were kept of the work of the SEC sessions, which together with the materials for the discussion and stenographic notes represented the archival material. These documents unequivocally prove that Yugoslav Army (YA) officers who served in Bosnia and Herzegovina during the armed conflict received salaries and other benefits from the YA personnel center in Belgrade (30th Personnel Center). SEC records also show that the YA provided large-scale logistical assistance to the Republika Srpska Army (RSA) consisting of large quantities of infantry and artillery ammunition, fuel, spare parts, and in conducting training and providing expert assistance to conduct armed operations in the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina. In this paper, the aim is to use the method of analysis of documents – minutes from the sessions of the SEC to show and prove how the FR Yugoslavia and what type of activity carried out the aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina, an independent and sovereign state. The scope of documentary material limits us to the processing of documents by periods, and in this text, we deal with the analysis of the minutes from 1992 and 1993.

Keywords: Supreme Defense Council (SDO), YPA/YA, ARS, aggression, Republic of Bosnia and Herzegovina, Federal Republic of Yugoslavia

Uvod

Kakva je bila uloga Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) u oružanim sukobima i agresiji izvršenoj na Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku najočitije govore i do(po)kazuju zapisnici, stenografske i magnetofonske bilješke sa sastanaka *Vrhovnog saveta odbrane* (VSO). Zbog obima dokumentacione građe u ovom radu opredjeljujemo se za analizu dokumenata iz 1992. i 1993. godine.¹ Iz njihovog je sadržaja evidentno da je infrastruktura JNA postala temeljem formiranja Vojske Republike Srpske (VRS).² Kada se JNA formalno povukla, starješine JNA su jednostavno postali starješine VRS.³ To potvrđuju i izjave presuđenih ratnih zločinaca koji su bili duboko

¹ Zapisnici, stenografske i magnetofonske bilješke sa sastanaka VSO dostupni su u različitim arhivama i bazama podataka (npr. baza podataka ICTY, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, SENSE centar za tranzicijsku pravdu i slično. U ovom radu autorica koristi dokumente iz sopstvenog arhiva (u daljem tekstu: AA – arhiv autora/ice).

² Vojska Republike Srpske (VRS) prvobitno je imala naziv Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine (VSRBiH). Naime, “na osnovu Amandmana 2. na Ustav Srpske Republike BiH a u vezi sa članom 70. tačka 2. Ustava SRBiH, Narodna Skupština donosi Odluku o formiranju vojske Srpske Republike BiH. Prvo: Formira se vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine, Drugo: dosadašnje jedinice i štabovi teritorijalne odbrane preimenuju se u komande i jedinice vojske čiju će organizaciju i formaciju utvrditi predsjednik Republike. Treće: za komandanta glavnog štaba vojske Srpske Republike BiH postavlja se general potpukovnik Ratko Mladić. Četvrto: Vojska Srpske Republike BiH nosi uniforme i činove koje su nosili pripadnici JNA i teritorijalne odbrane. Osnov oznaka na kapama čini srpska zastava a na lijevoj nadlaktici srpska zastava na kružnoj podlozi sa natpisom vojska Srpske Republike BiH. Peto: Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja i važiće do proglašenja Zakona o vojsci Srpske Republike BiH. Predsjednik Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, mr Momčilo Krajišnik.” Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Skupština srpskog naroda u BiH, Magnetofonski snimak sa 16. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske održane 12. maja 1992. godine, Transkripti genocida, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, <https://srebrenicamemorial.org/app/tg/assets/pdf/p/16.%20SJEDNICA.pdf> (pristupljeno: septembar 2021). Na 19 sjednici Skupštine srpskog naroda u BiH, održanoj 12. augusta 1992. godine u Banjoj Luci, donesena je Odluka o promjeni naziva “Srpska Republika Bosna i Hercegovina” u naziv “Republika Srpska”. Magnetofonski snimak 19. sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH, održane 12. augusta 1992. godine u B. Luci, Transkripti genocida, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, <https://srebrenicamemorial.org/app/tg/transkripti-genocida.html> (pristupljeno septembar 2021).

³ “General Morillon, komandant UNPROFOR-a tokom rata u BiH, također je svjedočio da je JNA ‘promijenila dres’ u VRS u svibnju 1992. Prema njegovim riječima, sva municija, gorivo, logistika

involvirani u izvršenje agresije i počinjenje zločina različitih oblika i obima. Tako je Radovan Karadžić na sjednici Narodne skupštine RS održanoj u maju 1994. istakao kako “ništa se ne bi dogodilo bez Srbije. Mi nemamo te resurse i ne bismo se mogli boriti”.⁴ Isto tako, general Ratko Mladić priznao je da “ne bismo mogli da živimo”⁵ kad bi prestala ta pomoć. U svom izvještaju iz septembra 1992. naglasio je kako je “VRS na početku raspolagala znatnim materijalnotehničkim sredstvima, posebno borbenom tehnikom, municijom, gorivom i zalihama hrane, jer je JNA kada se povukla iz Bosne i Hercegovine u drugoj polovini 1992, ostavila Srbima u Bosni i Hercegovini gotovo kompletnu vojsku, snabdjevenu opremom iz bivše 2. vojne oblasti JNA”.⁶ General Momčilo Perišić koji je bio načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije u više navrata izjavljivao je da bi VRS bila suočena sa daleko većim poteškoćama u vođenju rata da joj je bila uskraćena vojna pomoć.⁷ Potvrđuje to i obraćanje Radovana Karadžića, predsjednika Republike Srpske, na zasjedanju Narodne skupštine održanom 15. i 16. aprila 1995. u Sanskom Mostu:

“Mi smo tada mobilisali, kod nas nije bio rat. Rat je bio u Krajini i mobilisali smo ikada mi govorimo, želim da kažem gospodinu Grahovcu, kada mi govorimo

i oružje koje je koristila VRS došlo je od JNA. On je bio uvjeren da je VRS bila podređena Vojski Jugoslavije (VJ) tijekom cijelog trajanja rata u BiH, preko generala Mladića. On je bio načelnik Generalštaba VRS od svibnja 1992, ali je u isto vrijeme bio i časnik novoosnovane Vojske Jugoslavije od koje je primao plaću tijekom cijelog perioda koji je relevantan za optužnicu za BiH. Umirovljen je tek 2002. i to kao časnik VJ.” Nevenka Tromp, *Smrt u Hagu – Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*, Edicija Međunarodna biblioteka, knjiga treća, Sarajevo: University press – Izdanja Magistrat, 2019, 243.

⁴ ICTY, Predmet IT-04-81, Tužilac protiv Momčila Perišića, *Sažetak presude Pretresnog vijeća*, 6. septembar 2011, 4; Zapisnik sa 40. sjednice Narodne skupštine RS održane 1. i 11. maja 1994, paragraf 57.

⁵ ICTY, Predmet IT-04-81, Tužilac protiv Momčila Perišića, *Sažetak presude Pretresnog vijeća*, 6. septembar 2011, paragraf 4.

⁶ Meldijana Arnaut Haseljić, *Politike i prakse prikrivanja zločina – Masovne grobnice na području Sarajeva 1992–1995*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2021, 40.

⁷ ICTY, Predmet IT-04-81, Tužilac protiv Momčila Perišića, *Sažetak presude Pretresnog vijeća*, 6. septembar 2011, paragraf 4.

tri godine rata, mi govorimo samo sa materijalnog aspekta. Mi izdržavamo rat tri godine, a ratujemo četiri i po pet godina. ... i počeo je rat i JNA je ponegdje pomogla koliko je mogla, pomogla je prije toga, valjda ovo neće otići na HTV, general Subotić je pomagao i prije samog rata šaljući tenkove i rizikujući da potpiše da idu na remont a šaljući ih na Baniju, pa je tamo pala Kostajnica i zarobili smo 300–400 ustaša zarobljeno, to je tenkovima generala Subotića koji je ovdje bio pukovnik urađeno. Izvršena je disperzija oružja zahvaljujući JNA, izvuklo se što se moglo izvući i rasulo po srpskim prostorima i podijelilo narodu...⁸

Vojne formacije stacionirane na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine bile su podređene JNA jer su praktično operirale kao jedinstvena armija. Raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), JNA kao oružana sila bivše države formalno je prestala postojati, ali faktički je nastavila funkcionirati u tri povezane srpske vojske: Vojsci Jugoslavije (VJ), službenoj oružanoj sili novoformirane SRJ; Vojsci Republike Srpske (VRS), koja je formirana u Republici Srpskoj (RS); i Srpskoj vojsci Krajine (SVK), koja je formirana u Republici srpska krajina (RSK). Ove tri komponente sačinjavali su kadrovi JNA i materijalno-tehnički resursi i oprema JNA koji su im dodijeljeni. Isplata plaća i druge profesionalne prinadležnosti obavljani su preko VJ.⁹ Slobodan Milošević istakao je da je “sve šta je tamo [u

⁸ Magnetofonski snimak sa zasjedanja 50. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske održane 15. i 16. 4. 1995. godine u Sanskom Mostu, Transkripti genocida, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine <https://srebrenicamemorial.org/app/tg/assets/pdf/p/50.%20SJEDNICA.pdf> (pristupljeno: septembar 2021).

⁹ “Formalno povlačenje JNA iz Bosne i Hercegovine izvršeno je 19. maja 1992; VRS je zapravo bila proizvod raspada stare JNA i povlačenja njenih nebosanskih dijelova u Srbiju. Međutim, većina komandanata jedinica bivše JNA, ako ne i svi, skoro svi Srbi, koji su se 18. maja 1992. sa svojim jedinicama našli na dužnosti u Bosni i Hercegovini, ostali su na dužnosti kao komandanti svojih jedinica tokom 1992. i 1993. ne vraćajući se u Srbiju, bez obzira da li su porijeklom bili bosanski Srbi ili ne. Ovo je vrijedilo i za većinu oficira i podoficira. Iako su tada formalno bili pripadnici VRS, a ne bivše JNA, nastavili su primati plate od vlade Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), a penzije od te vlade dobijali su i oni koji su s vremenom penzionisani. Na sastanku oficira zaduženih za logistiku general Đorđe Đukić, tada u VRS, ali do 18. maja 1992. načelnik štaba tehničke uprave JNA u Beogradu, objavio je da će svi aktivni pripadnici na službi u VRS nastaviti primati plate od savezne vlade iz Beograda, koja će nastaviti finansirati VRS kao što je to činila i sa JNA, sa istim brojnim stanjem oficira kakvo je zabilježeno 19. maja 1992. Oružje i oprema kojim je bila naoružana nova VRS bili su oni isti koje su jedinice imale dok su bile u sastavu JNA. Poslije 18. maja 1992. oružane

Bosni, op. a.] urađeno, urađeno zahvaljujući Srbiji i vojsci”¹⁰

U postupku vođenom protiv Slobodana Miloševića pred ICTY, a i u nekim drugim sudskim procesima,¹¹ zapisnici VSO trebali su predstavljati ključne dokaze. Međutim, još 2003. predstavnici Srbije i Crne Gore su,¹² u skladu s Pravilnikom o postupku i dokazima ICTY-a, uputili prijedlog Sudskom vijeću Haškog tribunala kako bi Srbija i Crna Gora osigurale zaštitu stenograma i pratećih dokumenata (arhive) VSO, što im je Vijeće Tribunala i odobrilo. Zapisnici VSO su odlukom Haškog tribunala – proglašeni zaštićenim.¹³ Ovaj

snage Bosne i Hercegovine nastavile su se snabdijevati iz Srbije.” ICTY, Predmet br. IT-94-1-T, Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule, *Mišljenje i presuda*, 7. maj 1997, paragraf 115.

¹⁰ Magnetofonski snimak sa zasjedanja 50. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske održane 15. i 16. 4. 1995. godine u Sanskom Mostu, Transkripti genocida, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine <https://srebrenicamemorial.org/app/tg/assets/pdf/p/50.%20SJEDNICA.pdf> (pristupljeno: septembar 2021).

¹¹ Od izuzetne važnosti mogli su biti ovi dokumenti (u to vrijeme zaštićeni) u različitim procesima vođenim pred ICTY, ali i najvažnijem postupku vođenom pred Međunarodnim sudom pravde. Naime, Vlada Republike Bosne i Hercegovine 20. marta 1993. podnijela je Uredu Registrara Međunarodnog suda pravde Zahtjev za pokretanje postupka protiv Savezne republike Jugoslavije u vezi sa kršenjem *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 9. decembra 1948. Postupak je vođen sa uskraćenim pristupom zapisnicima VSO-a koji su umnogome mogli pridonijeti rasvjetljavanju odnosa. Presuda Međunarodnog suda pravde u vezi s primjenom *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* u predmetu Tužbe Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore izrečena je 26. februara 2007.

¹² Kao pravni sljedbenik Savezne Republike Jugoslavije država je od 4. februara 2003. promijenila naziv u “Srbija i Crna Gora”, a od 3. juna 2006. nazvana je “Republika Srbija”.

¹³ “Beogradske vlasti su po prvi put stavile na raspolaganje bilješke sa sjednica VSO u svibnju 2003. godine, i to samo na uvid istraživaču Tužiteljstva. Nakon što je istraživač procijenio da su ovi materijali relevantni, upućen je službeni zahtjev Beogradu za dostavu svih dokumenata VSO. Kada su dokumenti predani Tužiteljstvu za razdoblje od kolovoza do prosinca 2003, plan optužbe je bio da uvede veći dio ovih dokumenata u dokaze putem generala Momčila Perišića, s kojim je Tužiteljstvo o tom razdoblju razgovaralo kao s potencijalnim svjedokom. Na kraju, general Perišić nije pozvan da svjedoči, a dokumenti VSO su izvedeni kao dokaz u formi izvještaja u kojem se analizira njihov sadržaj. Zapisnici su dostavljeni za sve sjednice VSO, no stenografske bilješke nisu dostavljene za 21. sjednicu. Na papiru je izgledalo da na sedamnaest od te dvadesetjedne sjednice uopće nije vođen stenografski zapisnik, a razlozi za to nisu potpuno jasni. Zoran Lilić, predsjedavajući član VSO u periodu od 1993. do 1997, svjedočio je da se ovo obično događalo na Miloševićevu inicijativu jer je on smatrao da su neke teme previše osjetljive da bi ih čuo ‘autsajder’ (pri čemu je mislio na osoblje koje je snimalo sastanke na audio trake i nakon toga pravilo stenografske bilješke). Jedanaest od osamnaest sjednica koje su održane 1995. godine nije

postupak dao im je dodatnu važnost jer se postavlja pitanje opravdanosti i važnosti zaštite državnih dokumenata iz kojih se mogu utvrditi značajne činjenice, i to prevashodno one koje upućuju na liniju komande i kontrole i *de facto* utjecaj na donošenje političkih i vojnih odluka, pa stoga i ulogu SR Jugoslavije u agresiji izvršenoj na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Dijelove ovih dokumenata mogla je iskoristiti Bosna i Hercegovina u postupku koji je 1993. pred Međunarodnim sudom pravde pokrenula u tužbi za genocid koju je podnijela protiv Srbije i Crne Gore. Međutim, ovom presudom, koja je donesena bez pristupa dokumentima VSO, jer je sucima Međunarodnog suda pravde uskraćen uvid u ove dokumente, utvrđeno je da genocid jeste počinjen, ali da Srbija nije bila odgovorna za njegovo izvršenje, nego joj je pripisana odgovornost samo za kršenje Ženevskih konvencija jer nije spriječila genocid. U protivnom, Sudsko vijeće Međunarodnog suda pravde moglo je izvući i drugačije zaključke. Pokazuje to i izjava Slobodana Miloševića koji na jednoj od sjednica kaže:

“Postoji realna opasnost da se Savezna Republika Jugoslavija uvuče u rat. Za nas nije tajna da je NATO imao informaciju da su radarski sistemi i sistemi komunikacija u Saveznoj Republici Jugoslaviji i Republici Srpskoj zapravo ujedinjeni – to je jedan te isti sistem. Zbog toga je na početku rata bilo neophodno zračnim napadima najprije uništiti komunikacijske centre i radarske sisteme na teritoriju Jugoslavije kako bi se onespobile snage koje vode rat u Bosni i Hercegovini.”

Ovdje Milošević zapravo kaže da je imao informaciju o planovima NATO da napadne Jugoslaviju i pretpostavljam da je Srbija tražila da ovaj dio transkripata *Vrhovnog saveta odbrane* bude zaštićen od javnosti zato što je jasno da jedna država može imati radarsku kontrolu samo na svojoj teritoriji. Time što su vlasti u Beogradu priznale da su imale kontrolu nad teritorijem Republike Srpske, one su ujedno priznale i da su Republiku Srpsku smatrale svojim teritorijem. Naravno da je ovo moglo imati izvjesnog

zabilježio stenograf. Interesantno je da je većina nedostajućih dokumenata bila iz 1995. godine, kada su počinjeni zločini u Srebrenici i kada su Srbi radili na tome da putem mirovnih pregovora konsolidiraju teritorije koje su u BiH osvojili silom.” N. Tromp, *Smrt u Hagu – Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*, 236.

uticaja na proces koji je Bosna i Hercegovina pokrenula pred Međunarodnim sudom pravde.¹⁴

Vrhovni savet odbrane (VSO)

Prema ustavu SRJ *Vrhovni savet odbrane* predstavljao je organ koji komanduje vojskom, kako u ratnim, tako i u mirnodopskim uvjetima. Članovi *Vrhovnog saveta odbrane* bili su predsjednik Savezne Republike Jugoslavije, te predsjednici Srbije i Crne Gore. Sjednicama VSO po potrebi su prisustvovali i drugi visoki vojni i civilni dužnosnici koji su pozivani sukladno potrebama Dnevnog reda. VSO je raspravljao i donosio odluke o pitanjima iz oblasti odbrane i sigurnosti. Sjednice VSO počele su se održavati od 1992. Ovo tijelo donijelo je značajne odluke iz kojih se eklatantno uočava učešće SRJ i njenih državnih, političkih i oružanih struktura u agresiji izvršenoj nad bivšim jugoslavenskim republikama. Svoje odluke VSO donosio je na osnovu materijala koje su pripremali Ministarstvo odbrane, Generalštab VJ, te po potrebi i drugi državni organi. Koju je ulogu imao VSO ilustrativno potvrđuje izjava Slobodana Miloševića:

“Ne može Vrhovni komandant; odluke donosi Vrhovni savet odbrane, i to piše u Ustavu. Vrhovni komandant nema pravo da donese nijednu odluku bez odluke Vrhovnog saveta odbrane; izbijte sebi to iz glave!”¹⁵

Zapisnici VSO iz 1992. godine

Da je rukovodstvo SR Jugoslavije svjesno i ciljano pripremalo i izvršilo agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu vidljivo je već iz Zapisnika *Vrhovnog saveta odbrane* iz 1992. godine. Na sjednici VSO održanoj 8. jula

¹⁴ Edina Bećirević, citirano prema: “Tajni srbijanski vojni dokumenti: Da li će ikada biti objavljeni?”, dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/tajni_vojni_dokumenti/1117264.html (pristupljeno: juni 2021).

¹⁵ AA, Predsednik Savezne Republike Jugoslavije, Državna tajna, *Stenografske beleške sa sednice Vrhovnog saveta odbrane* – održane 10. februara 1993. godine, Beograd, 22.

1992.¹⁶ evidentirana je, između ostalog, i sljedeća rasprava:

“Slobodan Milošević: Gdegod, van teritorije Jugoslavije, zadržiš Vojsku Jugoslavije, dolaziš u onaj prestup o kome govori Gavro [prof. dr. Gavro Perazić, op. a.] – da se sa stanovišta međunarodnog prava smatraš agresorom.

Momir Bulatović: Pa, što ne smatraju Hrvatsku agresorom na Bosnu?

Slobodan Milošević: Pa, treba da je smatraju. U tom pravcu treba, i te kako, da delujemo. Međutim, videli ste šta kažu Amerikanci – ‘da se povuku one snage koje tu nisu uz saglasnost vlasti’. Izetbegović kaže: ‘Hrvatska vojska je uz saglasnost vlasti Bosne i Hercegovine’¹⁷.

Dakle, rukovodstvo SR Jugoslavije nije prezalo od kršenja međunarodnih pravnih i ugovornih odredbi. U planiranju daljih aktivnosti razrađen je plan vojnih djelovanja uz tendenciozno ugrožavanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike Bosne i Hercegovine. Tako na istom sastanku Momir Bulatović predlaže:

“Razgovarajte sa Hercegovcima – ako im nešto od toga treba, mi to možemo neopaženo proturiti; neko artiljerijsko oruđe, da drže gore ove strateške tačke. Jer, juče mi je rekao general Strugar da se to može tako vojnički osigurati, sve sa teritorije Hrvatske i Bosne i Hercegovine.”¹⁸

Raspravljajući dalje na istoj sjednici o statusu Jugoslavije (onoga što je od nje ostalo u procesu disolucije) Momir Bulatović predložio je:

“Mi treba sada, ako je taj potez dobar, a mislim da jeste, da iskoristimo prednost tog poteza; da jednostavno vidimo šta je u nekoj našoj perspektivi; da li možemo sve da napustimo, ili možemo polako i postepeno da mijenjamo

¹⁶ Sjednici prisustvovali: akademik Dobrica Ćosić, predsjednik *Vrhovnog saveta*; Slobodan Milošević i Momir Bulatović – članovi Vrhovnog saveta; general-pukovnik Života Panić; dr. Borisav Jović, predsjednik Državnog komiteta za saradnju sa mirovnim snagama UN; prof. dr. Gavro Perazić iz Kabineta Predsjednika SRJ; pukovnik Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta. AA, *Magne-tofonske beleške sa 2. sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 8. VII (i nastavak iste sjednice 10. VII) 1992. g., 1.

¹⁷ Ibid., 37.

¹⁸ Ibid., 47.

taj imidž u svijetu. Ako košta pedeset, sto ili dvesta miliona dolara – da kongresmeni i američki senatori počnu da misle o nama drugačije, dajte odmah te pare da platimo, jer se to tako radi; da damo gospodinu Paniću, ili nekom drugom čovjeku, ovlaštenje da ide i da uplaćuje sredstva. Gospodin Vasiljević, vlasnik ‘Jugoskandika’, je uplatio milion dolara svakom od tri predsjednička kandidata sada u ovoj ‘igri’ u Americi. To se svuda u svijetu radi”¹⁹

Sadržaj ovog Zapisnika umnogome razjašnjava odnose i strategiju svih strana koje su učestvovala u procesima disolucije SFRJ, te daljim pregovorima o statusu Republike Bosne i Hercegovine vođenim na međunarodnoj razini od Cutileirovog plana, pa sve do Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Da su najviši organi vlasti SFRJ/SRJ²⁰ bili upoznati s ubistvima i zločinima izvršenim nad Bošnjacima također se može vidjeti iz zapisnika VSO. Tako na sjednici VSO iz jula 1992. Momir Bulatović izvještava:

“Nama se desilo prekjuche da su, recimo, Srbi doveli na našu teritoriju, i ubili troje uglednih Muslimana iz Foče... Jednostavno, te granice su otvorene; tu prolaze najgori kriminalci, pod vidom ‘srpske teritorijalne odbrane’, koji uzimaju po desetine hiljada maraka, po glavi nekog Muslimana, da ga spasu i da ga prevedu na ovu teritoriju; čim pređu na ovu našu teritoriju, ubiju ih kao pse. To su događaji od prije dva dana.”²¹

U istom Zapisniku Momir Bulatović izvještava VSO:

“jučer smo imali razgovor sa gospodom iz Hercegovine – sa gospodinom Vučurovićem i njegovim saradnicima; povod je, naravno, bio sasvim drugi; obezbjeđujemo im prolaz neke nafte i nabavku nekih sirovina; testirao sam, kod njih, tu ideju šta misle oko toga da se mi, pod ovim pritiskom međunarodne zajednice, povučemo sa linije Cavtat – Plat. Oni su rekli da bi to bila

¹⁹ Ibid., 40-41.

²⁰ Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) koju su sačinjavali Srbija i Crna Gora nastala je usvajanjem Ustava 27. aprila 1992, Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: Planiranje, priprema, izvođenje*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – Kult B, 2004, 1129.

²¹ AA, *Magnetofonske beleške sa 2. sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 8. VII (i nastavak iste sjednice 10. VII) 1992. g., 58.

potpuna katastrofa za njih, kao takve.”²²

Zapisnici sa sjednica VSO, također, van svake sumnje potvrđuju da su Arkanove jedinice i jedinice kapetana Dragana, koje su izvršile brojne zločine u Bosni i Hercegovini, bile u sistemu rukovođenja i komandovanja JNA/VJ. Iz rasprave koja je vođena na sjednici VSO posljednjeg dana jula mjeseca 1992.²³ to je neupitno potvrđeno:

“Momir Bulatović: Arkan se sada vozi po Hercegovini, sa milicijskim tablicama ‘M-900’ – Saveznog SUP-a. ... I Arkan je jedno vrijeme bio u milosti, pa je pao u nemilost; pa je tražio da dođe u Crnu Goru, bojao se da će ga ubiti neko; sada je opet osilio. To znači, neko iza tih ljudi stoji.

Pavle Bulatović: To je isti slučaj sa jedinicama kapetana Dragana.

Dobrica Ćosić: Zar on ima jedinice?

Slobodan Milošević: Mislim da nema; po ovim informacijama, koje ja imam od našeg Ministarstva, nema; a i Arkan je bio kao dobrovoljac u vreme dok je funkcionisala Armija na ratištu i pod komandom Vojske, a ne kao slobodan.

Momir Bulatović: Ne da je bio pod komandom Vojske, nego je on bio glavni tamo.

Pavle Bulatović: Šta se desilo, u februaru mesecu, njih petina, imenom i prezimenom, iz jedinice kapetana Dragana, došli su u Brčko, kao instruktori, radi obuke rezervnog sastava bivše JNA ...”²⁴

Milošević je, sa pozicije predsjednika Republike Srbije, u svojim istupima istrajavao u zataškavanju učešća jedinica iz Srbije i njihovim aktivnostima u Republici Bosni i Hercegovini.

²² Ibid., 63.

²³ Sjednici prisustvovali: akademik Dobrica Ćosić, predsjednik *Vrhovnog saveta*; Slobodan Milošević i mr Momir Bulatović – članovi *Vrhovnog saveta*; general-pukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; Pavle Bulatović, savezni ministar za unutrašnje poslove; pukovnik Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta. AA, *Magnetofonske beleške sa 4. sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 31. jula 1992. g.

²⁴ Ibid., 16-17.

Na 3. sjednici VSO održanoj 23. jula 1992.²⁵ vođena je rasprava o problemima nastalim usljed izbjegavanja obaveze služenja vojnog roka, odnosno problemima mobilisanja regrutnog sastava. General Života Panić predložio je

“da se na odgovornost pozivaju svi oni koji skrivaju vojnog obveznika, ili dezertera – to obično rade roditelji, prijatelji i neka druga lica. Dosta se govori oko amnestije tih ljudi ... rekao sam mu da o amnestiji nema ni govora. Tu amnestiju, za ova lica koja su pobjegla, ne smemo da primenimo.”²⁶

Na 5. sjednici VSO održanoj 5. avgusta 1992.²⁷ Momir Bulatović govoreći o situaciji u Pljevljima, konstatuje:

“... Naime, dugo vremena je ta teritorija, kao granična, služila kao prostor gdje su se ukrštale i kretale različite formacije, najčešće one koje su uz pomoć i organizaciju armije išle prema Srpskoj republici Bosni i Hercegovini. Sada su te aktivnosti u nešto manjem intenzitetu, ali se i dalje odvijaju. ... Znam da smo dobijali informacije iz našeg Ministarstva – tad je ministar Pavle Bulatović bio na čelu Republičkog ministarstva – da su te kolone prolazile i njih su vodili ljudi sa urednom dokumentacijom da su pripadnici Jugoslovenske narodne armije. To je bilo i poslije isteka onog perioda od 19. maja, tada je isteklo naše naređenje Predsjedništva Jugoslavije.

Pavle Strugar: Moguće da su i ranije da su išli.

Života Panić: To su ih prebacivali dok je Adžić bio.

²⁵ Sjednici prisustvovali: akademik Dobrica Ćosić, predsjednik *Vrhovnog saveta*; Slobodan Milošević i Momir Bulatović – članovi *Vrhovnog saveta*; general-pukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; pukovnik Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta. AA, Stenografske beleške sa 3. sednice *Vrhovnog saveta odbrane*, održane 23. jula 1992. g., 1.

²⁶ *Ibid.*, 6.

²⁷ Sjednici prisustvovali: akademik Dobrica Ćosić, predsjednik SRJ – predsjednik *Vrhovnog saveta*; mr. Momir Bulatović, predsjednik Predsjedništva Republike Crne Gore – član *Vrhovnog saveta odbrane*; Pavle Bulatović, savezni ministar za unutrašnje poslove; general-pukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; Milo Đukanović, predsjednik Vlade Republike Crne Gore, Zoran Sokolović, ministar unutrašnjih poslova Republike Srbije, general-pukovnik Pavle Strugar, komandant II armije vojske Jugoslavije; pukovnik Slavko Krivošija, sekretar *Vrhovnog saveta odbrane*. AA, *Stenografske beleške sa 5. sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 7. avgusta 1992. g., 1.

Pavle Strugar: To je ranije bilo.

Momir Bulatović: Bilo je poslije 19. maja. Bio je jun. ... Tražimo da se presiječe prelazak tih formacija preko teritorije Pljevalja. Ako treba iz nekih drugih planova i interesa – u koje ja ne ulazim – da idu dobrovoljci i neke druge paravojne formacije u Bosnu i Hercegovinu, neka idu i neka im je sa srećom. Neka ih organizuje ko god hoće. Nama treba Vaša pomoć i saradnja da ne prelaze preko tog kritičnog područja, jer tu nama može da izbije rat. ...

Milo Đukanović: Ne bih bio u stanju da utvrdim ko te ljude naoružava i pomaže, ali je sasvim sigurno da ih neko naoružava i pomaže. Riječ je o ljudima koji su naoružani ne samo dugim pješadijskim naoružanjem nego i jačim od toga. Potpuno je pouzdano da su se oni, juče, pozivali da su naoružani od strane Vojske Jugoslavije. ...²⁸

Iz ovog razgovora zaključuje se da je najviši vojni vrh organizovao učešće jedinica JNA u vojnim aktivnostima na području Republike Bosne i Hercegovine. U daljem toku rasprave koja se vodila oko postojanja i naoružavanja vojnih formacija koje prelaze preko granica SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) u Republiku Bosnu i Hercegovinu (i nazad), generalpukovnik Pavle Strugar, komandant II armije Vojske Jugoslavije, naglasio je:

“Otvoreno ću da vam kažem, pre nego što je general Panić došao, dok je bilo ono vrijeme, ja sam imao i zadatke naoružavao sam taj narod; njima sam davao pomoć; njima sam ostavljao i artiljeriju, municiju, tenkove, samohotke; to je tačno. Deo tih tenkova i pet samohotki su došli preko Pljevalja, jer odavde nisu mogli doći. To je period od prije dva-tri mjeseca”²⁹

General Života Panić je u nastavku diskusije dodao: “na prostoru Hercegovine i Bosne, nama je na hiljade i hiljade vojnih vozila ostalo”³⁰ a Pavle Strugar je dodao: “... mnoštvo vozila je išlo, bio je to ustaljeni metod – pomoć iz reona”³¹

²⁸ Ibid., 4, 10-11.

²⁹ Ibid., 26.

³⁰ Ibid., 31.

³¹ Ibid.

Na sjednici VSO održanoj 9. decembra 1992.³² raspravljalo se, između ostalog, o angažmanu JNA i njenih pripadnika na prostoru Republike Bosne i Hercegovine. Milošević je 1992. sugerirao da lidere RS i RSK treba pozvati na savjetovanje o odbrani ova dva entiteta i dogovoru oko podrške koju mogu dobiti od SRJ. General-major Risto Matović, načelnik Personalne uprave, izvijestio je o angažmanu ljudstva na području Republike Srpske:

“Okolo 1800 starešina se nalazi na tom prostoru iz bivše JNA. Jedan deo tih starešina su, u stvari, sadašnji dobrovoljci – njih nekoliko stotina, a ostali su se zatekli, odnosno izjasnili su se o razdvajanju JNA na Vojsku Jugoslavije i na Vojsku Republike Srpske; najveći broj je upravo u reonu Banja Luke. Dok su oni tamo sa starešinama popunjeni preko 80%, dotle u istočnobosanskom korpusu imamo brigada u kojima su rezervne starešine komandiri i komandanti, recimo, rezervni vodnici.”³³ Dobrica Ćosić je upitao: “Koliko imamo generala iz bivše JNA u Bosni i Hercegovini?”³⁴ na što je general Matović odgovorio: “Dvojicu, osim Mladića. U RSK imamo trojicu.”³⁵

Dakle, u dokumentaciji VSO koja se odnosi na 1992. godinu evidentno se potvrđuje učešće jedinica JNA u agresiji izvršenoj na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Također, ovi dokumenti neupitno potvrđuju i dokazuju da se VRS nalazila u sastavu JNA i da je potpomagana, kako ljudstvom, tako

³² Sjednici prisustvovali: akademik Dobrica Ćosić, predsjednik Savezne Republike Jugoslavije – predsjednik *Vrhovnog saveta*; Slobodan Milošević, predsjednik republike Srbije; Momir Bulatović, predsjednik Republike Crne Gore – član *Vrhovnog saveta odbrane*; general-pukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; general-potpukovnik Rade Polić, načelnik Uprave za operativne poslove; general-major dr. Radovan Radinović, načelnik Uprave za strategijske studije i politiku odbrane Ministarstva odbrane; general-major Risto Matović, načelnik Personalne uprave; pukovnik Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta – sekretar *Vrhovnog saveta*. AA, *Stenografske beleške sa 6. sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 9. decembra 1992. g., 1.

³³ Ibid., 18.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid. U VRS-u u to vrijeme nalazili su se: general-major Momir Talić, general-major Bogdan Subotić, general-major Dušan Kovačević. M. Arnaut Haseljić, *Politike i prakse prikrivanja zločina – Masovne grobnice na području Sarajeva 1992–1995*, 417-418.

U RSK u to vrijeme su se nalazili: general-major Mile Novaković, general-major Mirko Bjelanić, general-major Borislav Dukić. ICTY, Predmet IT -04-81-PT, Tužilac Međunarodnog suda protiv Momčila Perišića, 15. februar 2008, *Druga izmijenjena optužnica*, Prilog E, 10-14.

i oruđima, oružjima, municijom i drugim neophodnim resursima tokom cijele godine, pa i nakon odluke i formalnog naređenja da se jedinice JNA povuku sa teritorije nezavisne, suverene i međunarodno priznate države.

Zapisnici VSO iz 1993. godine

Pod oznakom “državna tajna” vođene su *Stenografske beleške* sa sjednice VSO održane 10. februara 1993.³⁶ Raspravljano je o prijedlogu zakona o vojsci i o prijedlogu zakona o odbrani, te problemima finansiranja VJ i finansiranja pomoći RSK, kao i o aktivnostima paravojnih političkih vojski na teritoriji Jugoslavije.³⁷ Ljubomir Domazetović, pomoćnik načelnika Generalštaba, pojasnio je kako je u prethodnoj organizaciji i funkcioniranju Savezni sekretarijat

“bio isključivo vojni organ koji je rukovodio i komandovao sa Vojskom Jugoslavije, preko Generalštaba, a bio je samo koordinirajući faktor, organ za odbrambene pripreme. Sada je došlo do toga da Ministarstvo mora biti odvojeno, zbog toga što treba državu pripremiti za mobilizaciju, za ratnu proizvodnju i sve to planski regulisati; ceo civilni sektor treba dobro organizovati i dobro pripremiti, jer rat ne vodi samo armija, nego cela zemlja.”³⁸

Nedvosmisleno je istakao da je SR Jugoslavija u ratnom stanju, odnosno da cijela zemlja učestvuje u planiranju, pripremanju i izvođenju vojnih operacija.

³⁶ Sjednici su prisustvovali: akademik Dobrica Ćosić, predsjednik Savezne republike Jugoslavije i predsjednik *Vrhovnog saveta*; Slobodan Milošević i Momir Bulatović – članovi *Vrhovnog saveta*; dr. Radoje Kontić, potpredsjednik Savezne vlade; generalpukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; general-potpukovnik Ljubomir Domazetović, pomoćnik načelnika Generalštaba VJ; general-potpukovnik Milorad Dragojević, pomoćnik ministra odbrane za vojno-privredni sektor; pukovnik dr. Miodrag Starčević, načelnik Pravne uprave Ministarstva odbrane; pukovnik Ratimir Ristić, načelnik Odjeljenja za organizaciju i formaciju; pukovnik Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta, sekretar *Saveta*. (Stenografisao Jordan Živanović, šef Stenografske grupe u Kabinetu Predsjednika SRJ.) AA, Predsednik Savezne Republike Jugoslavije, Državna tajna, *Stenografske beleške sa sednice Vrhovnog saveta odbrane* – održane 10. februara 1993. g., Beograd, 1.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid., 11.

Da su JNA prisvojile Srbija i Crna Gora potvrđuje izjava Slobodana Miloševića na ovoj sjednici VSO kada je, diskutujući o obilježavanju 22. decembra – dana JNA, kazao:

“prva jedinica koja je napravljena u istoriji, jedinstvena jedinica, bila je Prva proleterska brigada 22. decembra, sastavljena od 4 srpska i 2 crnogorska bataljona. To je prva jedinica koja je bila jedinstvena vojska Srbije i Crne Gore.”³⁹

Iz rasprave o dodjeljivanju budžetskih sredstava za potrebe vojske sasvim je precizno opisana pozicija SRJ i pokazano njeno direktno učešće u agresiji izvršenoj na republike Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku. Tako je general-pukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, dajući uvodnu informaciju o trećoj tački dnevnog reda – Problemi finansiranja Vojske Jugoslavije i finansiranje pomoći “srpskim republikama”, istakao:

“Što se tiče Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, naša ogromna materijalna sredstva odlaze. Sve ono što šaljemo moramo da nadoknadimo na našem tržištu – hrana, rezervni delovi, municija, odeća itd. U Vojski Republike Srpske nalazi se 2.500 naših starešina. Oni su sa tog prostora, ali i iz naših jedinica. One će nakon tri-četiri meseca da se vrate ovde; poslaćemo druge itd. U Vojsku Republike Srpske Krajine poslali smo 700 starešina – i sada se nalaze tamo; oni su dobrovoljci i iz tih krajeva. Pripremili smo, obukli, naoružali 3000 dobrovoljaca koji su upućeni u Republiku Srpsku Krajinu. Koliko je meni poznato, ovde nema nijednog vojnika koji je stranački opredeljen. Rekli su mi da se dobro bore, da su zadovoljni sa moralom, borbenom sposobnošću. Gospodine Predsedniče, svakodnevno dobijamo veliki broj zahteva za municiju, naoružanje. Ono što možemo, mi šaljemo. Veliki su zahtevi za pešadijskom municijom, ali to treba i plaćati. Pare koje dajemo za Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu treba da dobijemo nazad kako bismo mogli da kupujemo za naše potrebe. Gospodin Predsednik Srbije je učinio velike napore; mi smo sa Vladom Srbije raščistili i rešavamo te probleme. Zajednički pravimo suve obroke; poslali smo im 68 hiljada suvih obroka u Krajinu. Dali smo kompletnu opremu za formiranje jednog korpusa. Najveći problem je u

³⁹ Ibid., 22.

nabavci artiljerijske municije i tenkovske municije. To radimo raznim kanalima – negde nam nešto uspeva, negde ne; sve se plaća u dolarima ili u razmeni. Imamo dosta pešadijske municije u Luci Bar; mislimo da to uzmemo. Gospodari te municije žele da im to platimo u bakru i u drvetu.”⁴⁰

Što se tiče Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, naša ogromna materijalna sredstva odlaze. Sve ono što šaljemo moramo da nadoknadimo na našem tržištu – hrana, rezervni delovi, municija, odeća itd.

U Vojski Republika Srpska nalazi se 2.500 naših starešina. One su sa tog prostora, ali i iz naših jedinica. One će nakon tri-četiri meseca da se vrate ovde; poslaćemo druge itd. U vojsku Republike Srpske Krajine poslali smo 700 starešina – i sada se nalaze tamo; oni su dobrovoljci i iz tih krajeva. Pripremili smo, obukli, naoružali 3000 dobrovoljaca koji su upućeni u Republiku Srpsku Krajinu. Koliko je meni poznato, ovde nema nijednog vojnika koji je stranački opredeljen. Rekli su mi da se dobro bore, da su zadovoljni sa moralom, borbenom sposobnošću.

Gospodine Predsedniče, svakodnevno dobijamo veliki broj zahteva za municiju, naoružanje. Ono što možemo, mi šaljemo. Veliki su zahtevi za pešadijskom municijom, ali to treba i plaćati. Pare koje dajemo za Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu treba da dobijemo nazad da bismo mogli da kupujemo za naše potrebe.

Gospodin Predsednik Srbije je učinio velike napore; mi smo sa Vladom Srbije raščistili i rešavamo te probleme. Zajednički pravimo suve obroke; poslali smo im 68 hiljada suvih obroka u Krajinu.

Dali smo kompletnu opremu za formiranje jednog korpusa.

Najveći problem je u nabavci artiljerijske municije i tenkovske municije. To radimo raznim kanalima – negde nam nešto uspeva, negde ne; sve se to plaća u dolarima ili u razmeni. Imamo dosta pešadijske municije u Luci Bar; mislimo da to uzmemo. Gospodari te municije žele da im to platimo u bakru i u drvetu.

Faksimil dijela *Stenografskih beleški sa sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 10. februara 1993. u Beogradu

⁴⁰ Ibid., 25.

General-potpukovnik Milorad Dragojević, pomoćnik ministra odbrane za vojno-privredni sektor, nadovezao se na izlaganje generala Panića kazavši, između ostalog:

“Ovo što je rekao general Panić – mi pokušavamo sa dve zemlje da nam one to dostave; idemo veoma tajnim postupkom; to nisu male cene; bez obzira da li ćemo to dobiti – to ćemo platiti u dolarima.”⁴¹

Diskutujući o ovom pitanju Slobodan Milošević je kazao:

“Treba videti šta se oko ovih stvari može olakšati. Prvo, ogromna sredstva idu za vojne potrebe. Prema tome, trebalo bi razmotriti pitanje neke vojne pomoći – da li od nekoga možemo da dobijemo neku vojnu pomoć – bar od ovih zemalja koje su toliko ‘nakrcane’ vojnim materijalima. Ako bi Rusi i Rumuni mogli da nam pomognu bila bi velika stvar.”⁴²

Na ovaj prijedlog general Panić je odgovorio:

“... Rumuni su rekli da će nešto dati u vidu pomoći. Međutim, oni su mnogo uplašeni; našu delegaciju skrivaju, vode je po nekim šumama. Imamo povoljne nagoveštaje iz Rusije; javio se vojni izaslanik; najvjerovatnije ćemo tu nešto dobiti.”⁴³

Razgovor koji je vođen na ovoj sjednici umnogome kazuje koja je sve vrsta pomoći upućivana tzv. “srpskim republikama” i na koji način, kojim kanalima je ona osiguravana.

⁴¹ Ibid., 26.

⁴² Ibid., 29.

⁴³ Ibid.

Na Osmoj sjednici VSO⁴⁴ glavna tema rasprave ponovno je bilo funkcioniranje budžeta i izdvajanje sredstava za potrebe vojske. Dr. Radoje Kontić, predsjednik Savezne vlade, diskutujući o ovim pitanjima konstatovao je:

“Ja tvrdim da i mi sada izdvajamo oko 30% sredstava za vojne potrebe. Šta je to što Srbija šalje krajinama, nego vojne potrebe.”⁴⁵

Na ovu njegovu tvrdnju general-potpukovnik Dane Ajduković, načelnik Uprave za finansije i budžet, odgovorio je da su tu u pitanju neborbene potrebe, na što je Kontić istrajao u svojoj konstataciji:

“Nijesu neborbene, nego borbene potrebe; sve je u funkciji vođenja rata u tim krajinama – hrana i ostalo.”⁴⁶

Dobrica Ćosić, Predsjednik SRJ i istovremeno predsjednik VSO, izjavio je:

“Ja ću vam reći kao ratni pisac: toliko trošenja municije po Bosni nije bilo ni u Drugom svetskom ratu... Određeni meci koštaju i 100 maraka... Mora se štedeti u tom ratu! To nije mala pozicija. Moramo kontrolisati kako se troše ta ogromna sredstva.”⁴⁷

O kolikim sredstvima je riječ jasno se vidi iz izjave generala Živote Panića:

⁴⁴ Sjednici su prisustvovali: akademik Dobrica Ćosić, predsjednik Savezne republike Jugoslavije i predsjednik *Vrhovnog saveta*; Slobodan Milošević i Momir Bulatović – članovi *Vrhovnog saveta*; dr. Radoje Kontić, potpredsjednik Savezne Vlade; Pavle Bulatović, savezni ministar odbrane; generalpukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; general-potpukovnik Dane Ajduković, načelnik Uprave za finansije i budžet; pukovnik Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta Predsjednika SRJ, sekretar *Vrhovnog saveta odbrane*. AA, *Vrhovni savet odbrane*, Državna tajna, *Stenografske beleške sa 8. sednice Vrhovnog saveta odbrane* – održane 12. III. 1993. g., Beograd, 1.

⁴⁵ Ibid., 11.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid., 18.

“Ja sam rekao, ukoliko ne dobijemo više od 38 hiljada milijardi, a to je budžet za vojsku, mi dalje nemamo kome šta da dajemo, a uključili smo da možemo da pružamo pomoć i u oružju i u hrani sa ovih 16,5 hiljada milijardi.”⁴⁸

Dane Ajduković, načelnik Uprave za finansije i budžet, dao je pojašnjenje:

“Mi smo pokušavali duže vremena da se to eksplicitno naglasi da uđe u budžet, ili da ta pomoć bude obezbeđena na neki drugi način. Međutim, to nije nigde ulazilo. No, svejedno, mi smo na bazi sredstava koja smo dobijali davali pomoć. Do sada smo tako radili. Jedino smo, kada je rat počeo, neka sredstva brže povlačili, da pomognemo u hrani i odeći. U suštini, taj problem odavno postavljamo. Mi moramo da regulišemo odnos Jugoslavije prema krajinama /Republika Srpska i Republika Srpska Krajina se u ovoj raspravi u množini skraćeno nazivaju *krajinama*, op. a./, pre svega na vojnom planu.”⁴⁹

Učešće JNA/VJ u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu potvrđuje i izjava generala Živote Panića koji tokom rasprave kaže:

“Vlada, a i Vrhovni savet odbrane treba da zna da mi samo imamo trupne rezerve, a one se kreću od 3 do 5 BK. Kada potrošimo 5 BK, možemo da idemo na partizanski način ratovanja.”⁵⁰

General-pukovnik Života Panić bio je posljednji načelnik Generalštaba Jugoslavenske narodne armije i načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije.⁵¹ Dajući ovakvu izjavu u kojoj govori o borbenim kompletima u trupnim rezervama eksplicitno potvrđuje učešće jedinica JNA/VJ na ratištima u Bosni i Hrvatskoj i u 1993. godini.

Momir Bulatović, predsjednik Crne Gore, govoreći o preraspodjeli budžeta naglašava da sredstva koja je predvidjela Savezna vlada omogućavaju

⁴⁸ Ibid., 29.

⁴⁹ Ibid., 29-30.

⁵⁰ Ibid., 31.

⁵¹ General Života Panić nalazio se na dužnosti načelnika Generalštaba VJ tokom prve polovine 1993. Na dužnost načelnika Korpusa specijalnih jedinica postavljen je 26. augusta 1993. ICTY, Tužilac protiv Momčila Perišića, pred Pretresnim vijećem, *Presuda*, 6. septembar 2011, paragraf 210.

“održavanje vitalnih funkcija Vojske Jugoslavije, a ostavlja otvorenim pitanje naše pomoći Republici Srpskoj Krajini i Republici Srpskoj”... “prije neki dan je predsjednik Vlade Republike Srpske razgovarao sa potpredsjednikom Vlade Crne Gore. To su beskrajni zahtjevi. Izgleda da oni idu od institucije do institucije i gde šta mogu uzimaju; traže neka ubojna sredstva; ja ih upućujem na Vojsku Jugoslavije. Mi smo dužni da im pomognemo, ali isto tako smo dužni da shvatimo da teško možemo da saradujemo sa nekim koji, kao predsjednik Vlade Republike Srpske /Vladimir Lukić – predsjednik Vlade Republike Srpske imenovane 20. januara 1993, op. a./, savjetuje da etnički očistimo Sandžak i da pobijemo Muslimane tamo.”⁵²

Ako je upitno dokazivanje postojanja genocidne nakane (*mens rea*) neophodne za dokazivanje genocida – uništenja nacionalne, etničke ili rasne grupe kao takve, iz ovih tvrdnji izrečenih na jednom sastanku visokog nivoa, kao što je to *Vrhovni savet odbrane*, onda su te tvrdnje potpuno etablirane, između ostalog, i ovim stenografskim *beleškama*. Bulatović je u svom kasnijem izlaganju, također, konstatovao:

“Smatram da pomoć Republici Srpskoj Krajini i Republici Srpskoj treba staviti u kontekst ukupnih naših materijalnih mogućnosti. Mi treba da sednemo i procenimo šta je potrebnije da se kotrlja: da li autobusi gradskog saobraćaja u Beogradu, ili tenkovi u Krajinama? To je politička odluka koju moramo da donesemo, pritisnuti ovim vremenima.”⁵³

Članovi VSO bili su upoznati i sasvim dobro informirani o svim značajnim detaljima i događajima, što pokazuje i njihovo precizno poznavanje situacije o ubistvima civila izvršenim u Štrpcima.⁵⁴ Na ovoj

⁵² AA, *Vrhovni savet odbrane*, Državna tajna, *Stenografske beleške sa 8. sednice Vrhovnog saveta odbrane* – održane 12. III. 1993. g., Beograd, 25-26.

⁵³ *Ibid.*, 33.

⁵⁴ Većina ubijenih su bili državljani SR Jugoslavije, uglavnom iz Priboja, Prijepolja, Beograda i Podgorice. Među njima je bilo i državljana Bosne i Hercegovine. U mjestu Štrpci iz voza je izvedeno 20 putnika, i to: 18 Bošnjaka (jedan po majci Crnogorac), jedan Hrvat i putnik tamnije puti, čiji identitet nije poznat: Esad Kapetanović (19), Ilijaz Ličina (43), Fehim Bakija (43), Šećo Softić (48), Rifat Husović (26), Halil Zupčević (49), Senad Đečević (16), Jusuf Rastoder (45), Ismet Babačić (30), Tomo Buzov (vojni penzioner, rodom iz Kaštela), Adem Alomerović (59), Muharem

sjednici VSO Momir Bulatović kaže:

“Imamo i drugi deo problema – činjenica je da po ulicama naših gradova šetaju naoružane grupe. Vezano za grupu koja je oteta u Štrpcima, kontrola je počela već u vozu posle železničke stanice Zemun; 30 ljudi je – prema našim podacima – bilo u vozu.”⁵⁵

Slobodan Milošević: Ne, jedan je koji je kontrolisao, a ovi su se popeli u stanici Štrpce. Jedan je ovde ubačen i gledao koga će da ‘ošacuje’. Moramo ih pohvatati.”⁵⁶

Slobodan Milošević je na ovoj sjednici potvrdio učešće SR Jugoslavije u agresiji izvršenoj na Republiku Bosnu i Hercegovinu koja je kontinuirano trajala, dakle, i u momentu održavanja ove sjednice *Vrhovnog saveta* odbrane marta mjeseca 1993. Milošević je na sastanku VSO podnio izvještaj čime se nedvojbeno pokazuje i uloga pojedinih aktera iz “međunarodne zajednice”. Govoreći o dogovorima postignutim na sastancima u Parizu na kojima su se pregovarali uvjeti o prestanku rata u Republici Bosni i Hercegovini,

Hanić (27), Safet Preljević (22), Džafer Topuzović (55), Rasim Ćorić (40), Fikret Memović (40), Fevzija Zeković (30), Nijazim Kajević (30) i Zvezdan Zuličić, dvadesetogodišnji rukometaš. Zarobljeni civili odvedeni su u školu u Prelovo, gde su ih opljačkali i tukli. Potom su odvedeni do napuštene kuće blizu obale rijeke Drine, gde su ubijeni vatrenim oružjem, a tijela su potom bačena u Drinu. Do danas su pronađeni posmrtni ostaci samo četiri žrtve, a za zločin su do sada pravosnažno osuđeni samo Nebojša Ranisavljević i Mičo Jovičić. Ranisavljević je osuđen pred Višim sudom u Bijelom Polju 2003. godine na petnaestogodišnju kaznu zatvora. Jovičić, protiv koga je vođen postupak pred Sudom Bosne i Hercegovine, priznao je krivicu i osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od pet godina. Optužnica je podignuta i protiv Gojka Lukića, Ljubiše Vasiljevića, Duška Vasiljevića, Jovana Lipovca i Dragane Đekić zbog sumnje da su, kao saizvršio-ci, počinili ratni zločin protiv civilnog stanovništva u mjestima Štrpci, Prelovo i Mušići izvršen 27. februara 1993. Pravosnažne presude u ovim predmetima još uvijek nisu izrečene, iako je, sada već davne, 1993. Milošević rekao “moramo ih pohvatati” – očigledno da nakana nije bila ozbiljna. <https://balkaninsight.com/2020/01/06/beogradsko-sudenje-za-zlocin-u-strpcima-svjedoci-nasli-prikladno-zrtveno-janje/?lang=sr>; <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/22936/>; <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2018/3/4/zlocin-u-strpcima-mi-dosli-da-ih-pobijemo-oni-nama-daju-lepinje> (pristupljeno: juli 2021).

⁵⁵ AA, *Vrhovni savet odbrane*, Državna tajna, *Stenografske beleške sa 8. sednice Vrhovnog saveta odbrane* – održane 12. III. 1993. g., Beograd, 37.

⁵⁶ Ibid.

međunarodno priznatoj državi, Slobodan Milošević kaže:

“Mi smo imali u dva dela četverosatne razgovore. Išli smo ofanzivno; to je najvažnije. To stavlja tačku na one pretnje da će oni, kad se ovo završi, da otvore pitanje Kosova, Vojvodine, Sandžaka itd. Mi se, takođe, zalažemo da dođe do mira u Bosni. Prema tome, prestanak rata u Bosni, prestanak sankcija. To ide jednovremeno. Pošto su se oni toliko eksponirali, kada se bude sve konačno zaključivalo oko plana – nema realizacije plana dok se ne skinu sankcije; jer rečeno je ‘prestanak rata – prestanak sankcija’. Ne mogu da nas teraju i da kažu: ‘da vidimo kako ćete da se ponašate’. Miteranu je možda i izletelo, pa je rekao: ‘Neće biti problema ako ostanu neki incidenti, sukobi; niko ne očekuje neku idealnu situaciju, ali generalno rat treba da stane; tog trenutka moraju se skinuti sankcije.’”⁵⁷

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Mi smo imali u dva dela četvorosatne razgovore. Išli smo ofanzivno; to je najvažnije. To stavlja tačku na one pretnje da će oni, kad se ovo završi, da otvore pitanje Kosova, Vojvodine, Sandžaka itd.

Mi se, takođe, zalažemo da dođe do mira u Bosni. Prema tome, prestanak rata u Bosni, prestanak sankcija. To ide jednovremeno.

Pošto su se oni toliko eksponirali, kada se bude sve konačno zaključivalo oko plana – nema realizacije plana dok se ne skinu sankcije; jer rečeno je "prestanak rata – prestanak sankcija". Ne mogu da nas teraju i da kažu: "da vidimo kako ćete da se ponašate". Miteranu je možda izletelo, pa jre rekao: "Neće biti problema ako ostanu neki incidenti, sukobi; niko ne očekuje neku idealnu situaciju, ali generalno rat treba da stane; tog trenutka moraju se skinuti sankcije".

Faksimil dijela *Stenografskih beleški Osme sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 12. marta 1993. u Beogradu

⁵⁷ Ibid., 48.

U daljem toku razgovora Milošević je govorio o pregovorima vođenim u Parizu, a odnosili su se na teritorijalnu podjelu Bosne i Hercegovine,⁵⁸ a Radoje Kontić pokazao je interesovanje za ustrojstvo Ministarstva odbrane u slučaju prihvatanja ovog dogovora, postavljajući pitanje da li će postojati “jedno ili tri ministarstva odbrane”.⁵⁹ Odgovor na ovo pitanje dokaz je o stvarnim planovima prisajedinjenja dijela Republike Bosne i Hercegovine Saveznoj Republici Jugoslaviji, odnosno *Velikoj Srbiji*. Milošević je decidno odgovorio da će postojati samo jedno ministarstvo odbrane.⁶⁰

RADOJE KONTIĆ:

Predsedniče, pre nego što odete, pitao bih Vas: da li ćemo imati jedno ili tri ministarstva odbrane?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Valjda ćemo imati jedno ministarstvo!

RADOJE KONTIĆ:

Da li je to sigurno?

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Sigurno! Samo, vidi šta nam nedostaje kod tih civilnih poslova, mobilizacijskih poslova, vojnih odseka itd. Tu postoji struktura koja funkcioniše. Ja sam za ono što je racionalno.

Faksimil dijela *Stenografskih beleški*

Osme sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 12. marta 1993. u Beogradu

⁵⁸ U pitanju su pregovori o prihvatanju Vens-Ovenovog mirovnog plana. Pregovarači ispred Evropske zajednice bili su specijalni izaslanici Sajrus Vens (Cyrus Vance) i lord Dejvid Oven (David Owen), a plan je podrazumijevao decentralizovanu Bosnu i Hercegovinu u postojećim granicama sa ustavnim uređenjem na federalnim principima sadržanim od većeg broja konstitutivnih elemenata – regija (deset kantona formiranih po etničkom principu) i sa distriktom Sarajevo u kojem bi se nalazilo sjedište centralne vlade. Plan nije prihvaćen iako ga je Radovan Karadžić potpisao uz uvjet da ga ratificira skupština. Srpska skupština sa Pala odbila je ratifikaciju.

⁵⁹ AA, *Vrhovni savet odbrane*, Državna tajna, *Stenografske beleške sa 8. sednice Vrhovnog saveta odbrane* – održane 12. III. 1993. g., Beograd.

⁶⁰ Ibid., 51. Pavle Bulatović, savezni Ministar odbrane, iznio je prijedlog generala Negovanovića i ministra odbrane iz Crne Gore koji su predlagali “da bude tri ministarstva”. General Panić je odgovorio: “Čuo si šta je rekao Milošević ... Mislim da je stav predsednika Miloševića presudan ... bez ministarstva odbrane republika”. Ibid., 54.

Pod drugom tačkom dnevnog reda *Vrhovni savet odbrane* diskutovao je o postojanju tzv. paravojnih formacija. Zanimljiva diskusija koja se odvijala pod ovom tačkom dnevnog reda razotkriva i potvrđuje da se zapravo radi o regularnim jedinicama iz sastava JNA/JA, kako je to svojom diskusijom potvrdio i general Života Panić. Naime, na pitanje Dobrice Ćosića: “Molim vas, kako možete da date ovakav podatak: Operativna saznanja potvrđuju postojanje pripadnika Srpske narodne obnove, ‘Belih orlova’. Kako možemo da tvrdimo da nema radikalnih vojnih formacija, kada ispred crkve ‘Svetog Marka’ autobusima odlaze u Bosnu?”,⁶¹ general Panić je odgovorio: “Nisu to paravojne jedinice; to su dobrovoljci.”⁶²

DOBRICA ĆOSIĆ:

Molim vas, kako možete da date ovakav podatak: "Operativna saznanja nepotvrđuju postojanje pripadnika Srpske narodne obnove, "Belih orlova". Kako možemo da tvrdimo da nema radikalnih vojnih formacija, kada ispred crkve "Svetog Marka" autobusima odlaze u Bosnu?

ŽIVOTA PANIĆ:

Nisu to paravojne jedinice; to su dobrovoljci.

Faksimil dijela *Stenografskih beleški*

Osme sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 12. marta 1993. u Beogradu

Na sjednici *Vrhovnog saveta odbrane* održanoj 2. juna 1993.⁶³ na dnevnom redu raspravljalo se o problematici finansiranja Vojske Jugoslavije.

⁶¹ Ibid., 52.

⁶² Ibid.

⁶³ Sjednici su prisustvovali: dr. Miloš Radulović, vršilac funkcije predsjednika Savezne republike Jugoslavije i predsjednik *Vrhovnog saveta*; Slobodan Milošević, predsjednik Srbije; Momir Bulatović predsjednik Crne Gore; dr. Radoje Kontić, predsjednik Savezne vlade; Pavle Bulatović, savezni ministar odbrane; generalpukovnik Života Panić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; general-pukovnik Dragoljub Simonović, zamjenik načelnika Generalštaba; general-potpukovnik Dane Ajduković, načelnik Uprave za finansije i budžet Saveznog ministarstva odbrane; pukovnik Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta Predsjednika SRJ, sekretar *Saveta*. AA, *Stenografske beleške sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2. juna 1993. g., 1.*

Milošević i Bulatović bili su mišljenja da starješinama koji se nalaze na službi u VRS treba omogućiti da biraju hoće li ostati pripadnici VJ (jer su prvobitno bili u JNA), iako su ostali u sastavu jedinica na teritoriju Republike Bosne i Hercegovine kako bi uspostavili VRS. Članovi VSO, uključujući i Miloševića, iskazali su zabrinutost ukoliko angažman starješina VJ u VRS (*de facto* angažman VJ izvan granica SRJ) ikada izađe u javnost, što bi moglo naštetiti interesima SRJ. Time bi bio potvrđen njen vojni angažman na teritoriju druge države. Milošević je, rizikujući mogućnost sankcija nametnutih od međunarodne zajednice, ocijenio da se finansijska pomoć Srbima u Bosni može nastaviti, ali je trebalo okončati materijalnu podršku. Milošević je naglasio da je pomoć od ukupno 19 milijardi dinara već otišla prema Republici Srpskoj i Republici Srpskoj Krajini, što iznosi “50 posto budžeta [SRJ], odnosno 2 miliona dinara po građaninu ove zemlje”. General Dane Ajduković, sa pozicije načelnika Uprave za finansije i budžet Saveznog ministarstva odbrane, insistirao je na rješavanju krucijalnih problema finansiranja Vojske Jugoslavije. Naglasio je problem isplate plaća pripadnicima koji su na službi u Republici Srpskoj:

“tražili smo od Generalštaba spisak ljudi koji su upućeni po članu 277. Zakona o službi u oružanim snagama na privremenom radu u Republiku Srpsku; sada bi trebalo da odobrimo isplatu tih plata. U pitanju je blizu oko 900 lica; oni su u sastavu Vojske Jugoslavije, a mi smo ih privremeno uputili u Republiku Srpsku. Postoji preko 1.500 lica koja se nalaze u Vojsci Republike Srpske kojima treba – koliko su me obavestili ministar odbrane i načelnik Generalštaba – obustaviti isplatu do daljeg.”⁶⁴

U nastavku rasprave Ajduković dodaje:

“Od Generalštaba smo dobili stav da u Odluci Predsedništva, od 6. maja 1992. godine, o transformaciji Vojske Jugoslavije piše: ljudi koji su bili pripadnici JNA ostaju na teritoriji BiH, u pogledu prava ostvaruju sva prava kao i pripadnici Vojske Jugoslavije.”⁶⁵

⁶⁴ Ibid., 7.

⁶⁵ Ibid., 7-8.

Pavle Bulatović, savezni ministar za odbranu, dao je pojašnjenje ove odluke naglašavajući kako bi sada “ovu odluku verovatno trebalo staviti van snage i preimenovati na lica koja su upućena ili se upućuju, a u sastavu su Vojske Jugoslavije”.⁶⁶ General Života Panić je istakao problem plaćanja pripadnika VRS naglašavajući da “tamo ima starešina koji su sa ovog prostora na formacijskom mestu u Vojsci Jugoslavije, ali idu na dvatri meseca ili duže na taj prostor”.⁶⁷ Pavle Bulatović je konstatovao da je “tako od maja 1992. godine”.⁶⁸ Momir Bulatović naglasio je politički značaj neophodnosti donošenja Odluke kojom bi se riješio status vojnog kadra raspoređenog u Bosni i Hercegovini koji su “otišli tamo iz patriotskih razloga”, dok je Slobodan Milošević naglasio da je u stvaranju VRS SR Jugoslavija “učestvovala maksimalno ... godinu dana; to se konstituisalo”.⁶⁹ U daljoj raspravi Ajduković je istakao značaj investicija, te da se preseljavaju “određeni kapaciteti iz bivših republika i koje su nama u ovom trenutku najneophodnije sa stanovišta proizvodnje naoružanja i vojne opreme”.⁷⁰ Ovom izjavom potvrđeno je i dokazano da je pljačkanje industrijskih i privrednih resursa bilo jedan od segmenata politike koju su projektovani i planirali najviši organi vlasti SR Jugoslavije.

što neko ima ovakva ili onakva mišljenja kada je trenutak da se predje sa ratne na mirnu opciju. Ratna opcija u Bosni je iscrpljena; ovo je Vrhovni savet odbrane i moramo otvoreno razgovarati - ratna opcija je iscrpljena, jer su sve zauzeli što je trebalo zauzeti. Sada, kada je ponudjeno pola Bosne, smatramo da to treba da se prevede na mirnu opciju. Mi nemamo mogućnosti da dalje finansiramo ratnu opciju, bez obzira kako ko to procenjivao.

Faksimil dijela *Stenografskih beleški Devete sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 2. juna 1993.

⁶⁶ Ibid., 8.

⁶⁷ Ibid., 12.

⁶⁸ Ibid., 15.

⁶⁹ Ibid., 21.

⁷⁰ Ibid., 23.

Miloš Radulović, vršilac funkcije Predsjednika SR Jugoslavije (poslije naprasne smjene Dobrice Ćosića), ujedno i predsjednik *Vrhovnog saveta odbrane*, insistirao je na rješavanju statusa oficira VJ koji su ratovali u Republici Bosni i Hercegovini naglašavajući da nisu u pitanju samo finansijski efekti, nego da su to i

“dokazi protiv nas, protiv naših tvrdnji da tamo nemamo vojnika” ... “Ali, isto tako je i opasno. Jer, to je dokument. Ta odluka je doneta pre nego što je stvorena SR Jugoslavija. Taj dokument može, na neki način, da dođe do javnosti; to se može usvojiti kao dokaz za potvrdu sumnji u pogledu naše angažovanosti na tom području.”⁷¹

Slobodan Milošević je u sklopu diskusije reagovao:

“poneli smo ogroman teret, da se pomogne da se tamo uspostave oružane snage. Odlučivanje o tome da tek sada konstatujemo da tamo imamo naše oficire, sa stanovišta međunarodne zajednice je ogromna opasnost” ... “Rekli smo da je to materijalno-finansijska pomoć Republici Srpskoj; ona to plaća od sredstava koja mi dajemo. Možemo ih pomagati u hrani, u vojnom materijalu, novcu itd. Ali, da mi plaćamo deo oficirskog kadra, to je ogromna kompromitacija.”⁷²

Dakle, sasvim je evidentno da je političko rukovodstvo razmatralo načine kako planiranim manipulativnim postupcima prikrivati dokaze o umiješanosti i ulozi SRJ u oružanim sukobima koji su se odvijali na teritoriju države Bosne i Hercegovine, odnosno, sasvim je evidentno da je Savezna republika Jugoslavija izvršila agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

⁷¹ Ibid., 25.

⁷² Ibid., 26 i 27.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ali, ja to ne bih pisao; ovo su vrlo osetljive stvari, sa ogromnim implikacijama ukoliko bi se to pitanje problematizovalo i otvaralo. Prema tome, ako su oni pripadnici Vojske Jugoslavije, pojedinačno treba da budu pozvani i da se vidi da li se oni tu vraćaju ili ne; ali, pritisak ni na koga ne treba vršiti.

Faksimil dijela *Stenografskih beleški Devete sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 2. juna 1993.

Dokazi o učešću oficirskog i podoficirskog kadra Vojske Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu vidljivi su iz Zapisnika *Vrhovnog saveta odbrane* sa sjednice održane 11. oktobra 1993.⁷³ Pod tačkom dva dnevnog reda raspravljano je o kadrovskim pitanjima. General Momčilo Perišić u uvodnom izlaganju kazao je da je Generalštab uspostavio privremenu formaciju u jugoslavenskoj vojsci. On je priznao da ovo “nije u potpunosti u skladu sa zakonom”, ali je rekao da “ne vidimo boljeg rešenja”. Pojasnio je:

“Ovo su kadrovska pitanja starešina koje su u vojsci Republike Srpske i Srpske Krajine. Tamo imamo 3.162 ljudi, čiji status novim Zakonom nije regulisan. Da bismo imali uporište, mi smo pripremili da predsednik države, u svojstvu Vrhovnog komandanta, izda jedno naređenje kojim bi regulisao status njima kao i starešinama ovde. A da ne bi niko mogao da prigovori, mi smo izmislili privremenu formaciju kod nas u Vojsci Jugoslavije. Tu ih postavljamo; oni u stvari nisu tu, nego su tamo na dužnosti gde jesu.”⁷⁴

⁷³ Na sjednici su bili prisutni: Zoran Lilić, predsjednik SR Jugoslavije i predsjednik VSO (predsjedava sjednicom); Slobodan Milošević, predsjednik Republike Srbije; Momir Bulatović, predsjednik Republike Crne Gore; dr. Radoje Kontić, predsjednik Savezne vlade; Pavle Bulatović, savezni ministar za odbranu; general-potpukovnik Momčilo Perišić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; general-major Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta Predsjednika SRJ. AA, *Vrhovni savet odbrane*, Državna tajna, *Stenografske beleške sa 14. sednice Vrhovnog saveta odbrane* – održane 11. oktobra 1993. g., 1.

⁷⁴ *Ibid.*, 24.

Slobodan Milošević je insistirao na konspirativnosti kazavši da dokument koji svjedoči tome “treba zadržati samo u jednom primerku” koji se nalazi isključivo kod generala Perišića, na što je Perišić odgovorio: “U naredbama mi pišemo, primera radi: Komandant te i te jedinice raspoređen je u školski korpus koji je kao ovde, a on ustvari ide tamo.”⁷⁵ Milošević je insistirao: “Možete kako hoćete, samo nemojte to da se povlači.”⁷⁶ Iz ove rasprave je očigledno da je politički i vojni vrh SRJ bio veoma svjestan s kojima bi se pravnim i političkim posljedicama mogli suočiti ako se otkrije njihov angažman na teritorijama drugih država. U toj raspravi general Perišić je insistirao:

“Oni traže poimenično ljude. Ako ti ljudi neće da idu tamo, onda mi treba da ih smatramo dezerterima kada neće da brane svoj prag. Ako ga terate, nemate na osnovu čega, jer se on onda žali; sa tim može čak da izađe vani i da kaže: evo, pričaju da ne pomažu, a u stvari pomažu.”⁷⁷

Veoma je bitna tu još jedna stvar. Oni traže poimenično ljude. Ako ti ljudi neće da idu tamo, onda mi treba da ih smatramo dezerterima kada neće da brane svoj prag. Ako ga terate, nemate na osnovu čega, jer se on onda žali; sa tim može čak da izađe vani i da kaže: evo, pričaju da ne pomažu, a u stvari pomažu.

Faksimil dijela *Stenografskih beleški Četrnaeste sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 11. oktobra 1993.*

Momir Bulatović je, uključujući se u raspravu, naglasio da je potrebno iznaći modalitete kojima bi se stimulisao odlazak vojnog kadra na ratište:

“Mi ne možemo zaštititi tajnost ovih podataka, a vitalni državni interes je da to zaštitimo... mi smo imali slučajeve, kada su naši policajci išli u Hercegovinu da se biju, imali smo sistem da im damo šest mjeseci plaćenog odsustva. Jesam za to da sačuvamo jedan stepen tajnosti, da uvažimo realnost koja je, ali da

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid., 25.

razradimo mehanizam koji bi bio apsolutno siguran sa stanovišta naše države. Ponavljam, po meni ti ljudi ne bi trebalo da ostanu u Vojsci Jugoslavije... ”⁷⁸

Raspravljajući o represijama prema starješinama koji odbijaju odlazak na ratište general Perišić naglašava:

“U celini gledano, ako on nije spreman da ide da se bori bilo gde, a to je jedinstven narod, o njemu treba razmišljati da li uopšte da bude u ovoj Vojsci. Meni, koji sam rođen ovde, sada da naredite da idem da branim narod; ako ne bih otišao, ja ne bi trebao na ovom mestu; niti ja niti bilo ko drugi...”⁷⁹

Momir Bulatović, upozoravajući na delikatnost situacije, insistira:

“Ovaj papir [‘papir’ se odnosi na rješavanje kadrovskih pitanja starješina koji se nalaze u vojsci Republike srpske i Srpske Krajine, op. a.] moramo vratiti natrag. Da ovo padne nekome u ruke, sankcije bi nam držali 10 godina.”⁸⁰

MOMIR BULATOVIĆ:

Ovaj papir moramo vratiti natrag. Da ovo padne nekome u ruke, sankcije bi nam držali 10 godina.

Faksimil dijela *Stenografskih beleški Četrnaeste sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 11. oktobra 1993.

Na istoj sjednici general Perišić iznio je prijedlog VRS i “njihove Vlade” o unapređenju u više činove, što verifikuje *Vrhovni savet odbrane*.⁸¹ Momir Bulatović je postavio pitanje oko normativa koji se odnose na unapređenja, na što je Perišić odgovorio: “Kod njih je normativ kako se pokazao u borbi i konkretnom poslu koji radi.”⁸² Slobodan Milošević je insistirao da general

⁷⁸ Ibid., 26.

⁷⁹ Ibid., 27.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ U čin general-potpukovnika Momir Talić, u čin general-majora Grujo Bojić, Stanislav Gavrić, Radovan Grubač, Boško Kalečević, Novica Simić, Kovačević Dušan i Bogdan Subotić, u čin general-majora avijacije Živomir Ninković. Ibid., 28.

⁸² Ibid., 29.

Perišić treba da traži od generala Mladića mišljenje o pitanju unapređenja “i da dođe Mladić ovde i da od njega čujemo šta ima da kaže...”⁸³ Momir Bulatović je naglasio da se radi o “eliti” VRS i VRSK, te da se postavlja pitanje “da li ćemo mi kao država izvlačiti ‘cvijet’ njihovog vojničkog kadra iz Republike Srpske i Republike Srpske Krajine prema Beogradu, ili ne.”⁸⁴ U daljoj raspravi oko unapređenja general Perišić predložio je, između ostalih, i Dušana Lončara, komandanta Užičkog korpusa, za unapređenje objašnjavajući da “učestvovao je u borbi ... izuzetno dobro radi”.⁸⁵

Na 15 sjednici VSO održanoj 10. novembra 1993.⁸⁶ na dnevnom redu nalazila su se pitanja transformacije VJ i kadrovska pitanja u VJ, te statusna pitanja pripadnika VRS i VRSK koji su se nalazili u formacijskom sastavu VJ i bivše JNA.⁸⁷ Uvodne napomene dao je general Momčilo Perišić koji je konstatovao da u Vojsci ima viška 233 oficira, “računajući one koji su u Republici Srpskoj i Republici Srpskoj Krajini ... U Republici Srpskoj situacija je ovakva: kod njih ima 2.477, 2.140 još ima ovde; a sada idu tamo 205”.⁸⁸ Iz ove konstatacije načelnika Generalštaba VJ evidentno je da se u sastavu VRS, na ratištima u Republici Bosni i Hercegovini, nalaze raspoređeni pripadnici VJ. Slobodan Milošević postavio je pitanje koje se odnosilo na status pukovnika Bore Stanišića: “Juče me zvao Radovan Karadžić i molio me za pukovnika Boru Stanišića, kojeg ste penzionisali. Karadžić kaže: ‘Boro Stanišić iz Komande odbrane grada Beograda je najbolji pukovnik koga

⁸³ Ibid., 30.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid., 31.

⁸⁶ Sjednici su prisustvovali: Zoran Lilić, predsjednik SR Jugoslavije i predsjednik VSO (predsjedava sjednicom); Slobodan Milošević, predsjednik Republike Srbije; Momir Bulatović, predsjednik Republike Crne Gore; dr. Radoje Kontić, predsjednik Savezne vlade; Pavle Bulatović, savezni ministar odbrane; general-potpukovnik Momčilo Perišić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; general-major Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta predsjednika SRJ i sekretar VSO. AA, *Vrhovni savet odbrane*, Vojna tajna, Strogo poverljivo, *Stenografske beleške sa 15. sednice Vrhovnog saveta odbrane* – održane 10. XI. 1993. g., Beograd, 1.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid., 2-3.

ima JNA.”⁸⁹ Momčilo Perišić je istakao da je Stanišić “nesumnjivo, njima mnogo pomogao, ali je on u njihovom pomaganju mnogo toga dao i – lično se okoristio”.⁹⁰ Na ovoj sjednici general Perišić je govorio i o otuđivanju vojnog naoružanja konstatujući da MUP oduzima puške, među kojima ima i vojničkih pušaka: “To su mnogi davali na raznorazne načine. Vi ste videli Ratko /general Ratko Mladić, op. a./ stalno traži oružje, a garantujem da kod njega mnogi imaju po tri oružja.”⁹¹ Na ovu konstataciju Slobodan Milošević je dodao: “To da imaju to je sigurno!”⁹² U daljoj raspravi Milošević je dodao: “Mi smo mnoge pohapsili sa silnim naoružanjem. To naoružanje su pokrali iz Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, a tamo to treba za odbranu. Šta će mu to naoružanje u Indiji, Leskovcu, Sremskoj Mitrovici?”⁹³ Dakle, evidentno je da su se na ratištima Republike Bosne i Hercegovine nalazili naoružani pripadnici iz Srbije.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Mi smo mnoge pohapsili sa silnim naoružanjem. To naoružanje su pokrali iz Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, a tamo to treba za odbranu. Šta će mu to naoružanje u Indiji, Leskovcu, Sremskoj Mitrovici? To je veliki lopovluk, ali videli ste kako su se proveli!

Faksimil dijela *Stenografskih beleški*

Petnaeste sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 10. novembra 1993.

Diskusije o sljedećoj tački dnevnog reda predstavljaju neupitne faksije, neevazivan slijed u kojem je general Perišić, iznoseći uvodne napomene o statusu pripadnika VRS i VRSK, istakao:

⁸⁹ Ibid., 3.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid., 4.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid., 12.

“Prošli put smo pripremili Naredbu. Vi ste se s njom složili, sa napomenom da se izbacila klauzula da ako ne ode tamo /na ratište, op. a./ da mu prestaje služba u Vojski Jugoslavije. Mi smo tu Naredbu izmenili i pripremili je za potpis. Dobili ste je.”⁹⁴

Slobodan Milošević je postavio pitanje da li taj dokument ostaje kod Perišića na što je on odgovorio:

“To ostaje kod mene. To je, otprilike, ovako rešeno: imamo 40. nastavni centar gde su sve starešine Republike Srpske koji se vode kod nas. Tu starešina bude postavljen po formacijskim elementima i svemu kao kod nas, a on, u stvari, ide na rad u Republiku Srpsku. Imamo i 41. centar [40. i 41. centar su u novembru 1993. organizovani pod nazivom 30. i 40. kadrovski centar, op. a.], to je za Republiku Srpsku Krajinu. Njima sve pripada kao da su u Vojski Jugoslavije ovde, po svim pitanjima, samo što je tamo fizički odsutan, na bojnopolju. To smo morali tako da rešimo, jer Zakon o službi u Vojski Jugoslavije nikako drugačije ne tretira tu problematiku, a ja nemam mogućnosti, to prelazi moju kompetenciju, da tim ljudima bilo šta rešim, ako nemam uporište u višoj instanci, a to ste vi kao Vrhovni savet odbrane. Molim vas da mi pomognete da tim ljudima regulišem status.”⁹⁵

Momir Bulatović je problematizirao sam sadržaj Naredbe:

“Ima jedna nelogičnost u Naredbi. Naređenje je, kako smo se prošli put dogovorili, ispoštovalo sve što smo prošli put rekli. Naravno, kada se krene u realizaciju, to više nije tajna. Razgovarali ste s ljudima. Jedan broj ljudi se koleba i to je javna činjenica: ako ne ode u Republiku Srpsku Krajinu, nema mu ostanka u Vojski Jugoslavije. U Naređenju je problematično sljedeće: U tački 2. se kaže, sasvim s pravom da taj starešina na kojeg se odnosi ova Naredba, po svom zahtevu i saglasnosti starešine Kadrovske centra, bude upućen, raspoređen, ili premešten u odgovarajući kadrovski centar. To je u redu, jer je tu sadržan element dobrovoljnosti. Međutim, u tački 4. se kaže ‘... koja ne postupe po naređenjima nadležnih starešina u Vojski Jugoslavije o upućivanju,

⁹⁴ Ibid., 13.

⁹⁵ Ibid.

rasporedu ...’ itd. kažnjavaju se s tim da nemaju više napredovanja. Treba otkloniti protivrječnosti između tačke 2 i tačke 4.”⁹⁶

Milošević je predložio da “to ne mora da piše. Tvoja je nadležnost (obraća se generalu Perišiću) da li ćeš ga predložiti ili nećeš. To je tvoj kriterijum i diskreciono pravo.”⁹⁷ U daljoj raspravi se nastavlja insistiranje na tajnosti i povjerljivosti ovakvih naredbi:

“Momir Bulatović: S tim da se apsolutno zadrži tajnost, jer je ovo stvarno osjetljivo pitanje.

Slobodan Milošević: To postoji samo u jednom primerku i nalazi se kod generala Mome.

Momčilo Perišić: U naredbi koja licu ide na ruke kaže se: ‘Raspoređen je u 40. kadrovski centar’. Tu se ne spominje ni Republika Srpska, niti Republika Srpska Krajina. U okviru ove tačke imam još jedno pitanje. To smo bili započeli, ali nismo imali potpunu ocenu tih ljudi, a to je da se donese ukaz o unapređenju starešina Republike Srpske i Republike Srpske Krajine u čin general-potpukovnika i general-majora ljudi koji su to tamo već dobili, a mi trebamo da im to verifikujemo. To je već predlagano. Imate taj spisak. Ako treba da ga pročitam? /Ne treba/.

Slobodan Milošević: Da li je tebi referisao Mladić o svemu tome?

Momčilo Perišić: Jeste!

Zoran Lilić: Da li mora da stoji klauzula da ‘se nalaze u Vojsci Republike Srpske i Republike Srpske Krajine’? Oni su, inače, na našem platnom spisku.

Momčilo Perišić: U ukazu neće postojati ta klauzula; to se nigde ne piše. To ide u obrazloženje, ali obrazloženje ne ide njemu.

Zoran Lilić: Znači, donosimo ukaz, na predlog načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije.

Momir Bulatović: Ne insistiram, niti mi je na kraj pameti da to blokiram. Ali, ja se, uopšte, s tim ne slažem. I prošli put sam rekao – tu je u pitanju samo status, ništa drugo. Oni imaju već taj čin u Vojsci republike Srpske. Ja se bojim da naša najbolja namjera ne preraste u svoju suprotnost, a to je da sve te ljude motivišemo da one svoje egzistencijalne i druge probleme rješavaju

⁹⁶ Ibid., 13-14.

⁹⁷ Ibid.

ovdje. Koliko ja razumem, to je samo zbog više bodova i rang liste u rješavanju stambenih i sličnih pitanja. Inače, ništa ne sporim, to su sigurno zaslužni ljudi, ratnici, ali oni već imaju te činove, imaju svoj ugled i tretman u Vojski Republike Srpske.

Momčilo Perišić: Mi njima time dajemo i moralnu podršku. Nije u pitanju samo stan, ili neko egzistencijalno pitanje. To su ljudi koji nam svojom borbom nama obezbeđuju mir. Ja se zalažem – zato sam to i predložio – da to dobiju, jer je to velika motivacija za njih. Time priznajemo da su oni, zaista, uradili to što jesu. Neki od njih imaju tamo porodice.

Slobodan Milošević: Njima se to neće dostavljati?

Momčilo Perišić: Ne, to ostaje kod mene.

Slobodan Milošević: Predlažem da se to prihvati, ali kod tebe sve ostaje: ne treba da idu nikakvi papiri tamo i da se hvale po novinama.”⁹⁸

Svi učesnici u sjednici očigledno su svjesni odgovornosti i eventualnih konsekvenci, te insistiraju na tajnosti, u čemu je posebno istrajan Slobodan Milošević.

Na sjednici *Vrhovnog saveta odbrane* održanoj 25. decembra 1993.⁹⁹ raspravljano je o regrutnom sastavu, vojnoj mobilizaciji i upućivanju vojnih obveznika na ratište u RS i RSK, što se trebalo realizovati na osnovu pismenog zahtjeva RS i RSK. Pronalaženje i upućivanje vojnih obveznika koji se ne odazovu pozivu stavljeno je u nadležnost MUP-a Srbije i Crne Gore. Diskusija se odvijala na sljedeći način:

“Momčilo Perišić: Sledeće pitanje je služenje vojnog roka vojnih obveznika, odnosno regruta koji su došli sa prostora Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Tu imamo puno problema, jer oni nisu tamo i ne mogu tamo da služe Vojsku, a ovde mnogi nisu uzeti u evidenciju, a mnogi od tih koji su

⁹⁸ Ibid., 14-16.

⁹⁹ Sjednici su prisustvovali: Zoran Lilić, predsjednik Savezne Republike Jugoslavije i predsjednik *Vrhovnog saveta odbrane*; Slobodan Milošević, predsjednik Srbije; Momir Bulatović predsjednik Crne Gore; Pavle Bulatović, savezni ministar odbrane; generalpukovnik Momčilo Perišić, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije; general-major Slavko Krivošija, načelnik Vojnog kabineta predsjednika SR Jugoslavije. AA, *Vrhovni savet odbrane*, Vojna tajna, Strogo poverljivo, *Stengraf-ske beleške sa 16. sednice Vrhovnog saveta odbrane* održane 25. decembra 1993. g., Beograd, 1.

uzeti u evidenciju nemaju državljanstvo. Tu imamo dve mogućnosti: Jedna mogućnost je da ih pošaljemo tamo, a druga je mogućnost da služe vojsku kod nas, pa kad odsluže vojsku kod nas, ako dođe do nekog stepena opasnosti, da ih pošaljemo tamo. Molim vas da donesemo odluku vezano za to. Naš predlog je da svi koji su se oglušili o povratak u Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu, da ih uvedemo u evidenciju i da služe vojsku kod nas. Primera radi, mi smo našom evidencijom uspeli da pronađemo sledeće: U Beogradu ima 293 regruta, a vojnih obveznika 1327; u Kragujevcu ima 626 regruta itd. da ne govorim za sve gradove. Ukupno na teritoriji SRJ ima 3.265 regruta – to je jedna brigada, a ima 19.765 vojnih obveznika.

Slobodan Milošević: Šta su ti vojni obveznici?

Momčilo Perišić: To su oni koji su odslužili vojsku, podležu vojnoj obavezi, a nisu sada tamo.

Slobodan Milošević: Za 19.765 vojnih obveznika vojno-teritorijalni organi da izvrše pozivanje, da se oni okupe i, po dogovoru sa rukovodstvom Republike Srpske, koja će formirati mobilizacioni centar u Zvorniku, da se odvedu – pošto su to vojni dezerteri – u Zvornik, predaju mobilizacionom centru i upute na službu u Vojsku Republike Srpske. To je čitav jedan korpus vojnih dezertera koji se bave kriminalom po Jugoslaviji, a tamo izbegavaju da brane svoju zemlju. Mi smo precizirali da oni imaju da naprave mobilizacioni centar u Zvorniku, da se ti ljudi privedu i odvedu u centar i uključe u jedinice Vojske Republike Srpske. Što se tiče ovih koji treba da služe vojsku, mogu da vojsku služe i kod nas, s tim što kad završe služenje vojnog roka, pa ako tamo nastane potreba posle vojske da se upute u Vojsku Republike Srpske. Jer, besmisleno je da odavde idu dobrovoljci, a oni ovde da se šekaju po Beogradu i Srbiji. Mislim da je taj broj od 19 hiljada nešto veći.

Momčilo Perišić: Taj broj je veći, a ja govorim samo o onome što smo uspeli evidencijom da pokrijemo.

Slobodan Milošević: Molim vas da dobro razvijete te organe, da se ustanovi taj veći broj, da se u jedan mah sve pozove, da se to ne bi razbežalo, da se negde privremeno koncentrišu i onda transportuju tamo i ide u mobilizacioni centar u Zvorniku, znači na njihovu nadležnost. Franjo Tuđman mobiliše sve Hrvate koji su rodom iz Bosne i Hercegovine da bi popunjavao jedinice, a mi ne upućujemo one koji su pobešli iz bivše Bosne i Hercegovine na njihovu teritoriju.

Momčilo Perišić: Molio bih da ovde imamo u vidu dva momenta. Jedan je da su neki od ovih uspeali, razno-raznim vezama, da pribave državljanstvo SRJ. Drugo, ima jedan broj studenata koji ima odobrenje za studiranje na fakultetima. Treće, molimo MUP Crne Gore i MUP Srbije – njima ćemo se obratiti – da nam pomognu, jer mi nemamo pravo da šaljemo vojnu policiju u stan da nekoga privedemo, ako oni neće da idu.

Slobodan Milošević: Daćemo svu asistenciju; tu nema problema. U ponedeljak će i tvoja (obraća se M. Bulatoviću) vlada i naša vlada imati zahteve. ...

Momir Bulatović: Tu ima jedna specifična stvar, a to je obučavanje regruta. Mislim da to jedino možemo da uradimo kroz zakonsku mogućnost – vojna saradnja SRJ sa drugim državnim subjektivitetima. Mi tamo ne možemo da šaljemo djecu. Mi možemo da kažemo: ovdje ćemo da vam obučimo tu djecu.

Momčilo Perišić: Tako smo i predložili – da ih primimo ovde, da ih obučimo, pa onda da idu.

Slobodan Milošević: Regrute tamo nema smisla da šaljemo.

Momir Bulatović: Da, možemo ih obučiti ovdje; oni treba da se obrate nama sa zahtjevom. Inače, mislim da tu nema mnogo koristi – mnogi će da se razbeže.

Zoran Lilić: Dobro, Momo, ali treba pokušati. Idemo dalje.¹⁰⁰

Da se radi o jedinstvenoj vojsci, odnosno da VRS i VRSK predstavljaju jedinstvenu strukturu VJ, pokazuje i izjava generala Perišića koju je dao na istoj sjednici: “Kod nas ukupno ima oficira, podoficira itd. 54.866. U dva kadrovska centra u republici Srpskoj i Republici Srpskoj Krajini 7.233. Kada se planira bilo kakva vrsta socijalne pomoći, da se uzmu u obzir i ovi ljudi.”¹⁰¹ Sasvim je jasno kako je jedna od ključnih osoba u reguliranju statusa pripadnika VRS/VRSK/VJ bio Momčilo Perišić koji se nalazio na dužnosti načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije od 26. augusta 1993. do 24. novembra 1998. Zbog svoje funkcije i dužnosti koju je obavljao bio je optužen od strane Tribunala u Hagu za zločine počinjene u Zagrebu, Sarajevu i Srebrenici u periodu od 1992. do 1995. koje su izvršili VRS i VRSK, a koje su se nalazile u jedinstvenoj strukturi VJ. Tužilaštvo je dokazivalo da

¹⁰⁰ Ibid., 15-18.

¹⁰¹ Ibid., 23.

je Perišić vršio efektivnu kontrolu pružajući finansijsku, logističku, kadrovsku i drugu podršku VRS i VRSK, kao i odlučivanjem o unapređenjima starješinskih činova, prestanku službe i penzionisanju pripadnika koji su u te vojske upućeni posredstvom 30. i 40. kadrovske centra VJ, kako je to nedvosmisleno i vidljivo iz Zapisnika VSO u čijim je sjednicama i odlukama koje je donosio ovaj organ Perišić imao značajno učešće. U optužnici se navodi da je Perišić, kao najviši oficir u VJ, imao *de jure* i *de facto* ovlasti da donosi i sprovodi odluke za Generalštab VJ i sve potčinjene jedinice; izdaje zapovijesti, instrukcije i direktive i stara se o njihovom izvršenju i realizaciji; premješta i nalaže prekomandu ljudstva VJ u Vojsku Republike Srpske i Srpsku vojsku Krajine preko 30. i 40. kadrovske centra¹⁰² Generalštaba VJ radi kraćih privremenih zadataka ili na duže neodređeno vrijeme. Pod njegovim nadzorom VJ je obezbjeđivala logističku pomoć VRS i VRSK koja je obuhvatala velike količine pješadijske i artiljerijske municije, gorivo, rezervne dijelove, obuku i stručnu pomoć. *Vrhovni savet odbrane* SRJ ovlastio je generala Perišića da VJ pruža logističku pomoć VRS i VRSK. Iako general Perišić zvanično nije bio član *Vrhovnog saveta odbrane*, on je često učestvovao na sastancima VSO i u donošenju odluka, zajedno sa njegovim članovima, kao što se to može nedvosmisleno uočiti iz zapisnika VSO. Perišić je insistirao da VSO donosi odluke kako bi se pruži(a)la logistička pomoć VRS i VRSK, naglašavajući da neće biti u stanju da ratuju ukoliko im se ne pruži znatna logistička podrška. Veliki broj oficira VRS i VRSK raspoređen je iz sastava VJ. Oni su službeno ostali pripadnici VJ čak i onda kad su se borili na ratištima širom Bosne i Hrvatske. Perišić je predložio i sproveo u djelo formiranje kadrovskih centara kako bi se preko njih regulirao status starješina i kako bi im se omogućilo da legalno ostanu uposlenici VJ. Oficiri VRS na taj način su zadržali svoje prinadležnosti i beneficije kao pripadnici VJ. Optužnica je generala Perišića teretila na osnovu individualne krivične odgovornosti za pomaganje i podržavanje u planiranju, pripremanju i izvršenju ubistava, nehumana djela, progone na političkoj, rasnoj

¹⁰² Prijedlog je bio da se ove vojne formacije imenuju kao 40. i 41. kadrovski centar, a u konačnici su uvedeni u formaciju kao 30. i 40. kadrovski centar.

ili vjerskoj osnovi, istrebljenje i napade na civile.¹⁰³ U svojstvu nadređenog oficira optužen je zato što nije poduzeo nužne i razumne mjere da spriječi krivična djela i kazni potčinjene za izvršene zločine. Pretresno vijeće ICTY generala Perišića proglasilo je krivim za zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja i 6. septembra 2011. izreklo kaznu od 27 godina zatvora, ali je Žalbeno vijeće 28. februara 2013. ovo presudu poništilo i izreklo Perišiću oslobađajuću presudu.¹⁰⁴

Zaključna razmatranja

Zapisnici VSO smatraju se važnim dokumentima na osnovu kojih se i *de facto* i *de jure* dokazuje veza između jugoslavenske vojske sa srpskim oružanim snagama u republikama Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Ovi dokumenti držani su pod zaštitnim mjerama, te nisu mogli biti upotrijebljeni kao dokazni materijal u procesuiranjima pred međunarodnim i nacionalnim sudovima. Uvedene zaštitne mjere zapravo su omogućile sakrivanje dokaza o izvršenoj agresiji. Značajnu ulogu u ovom postupku imala je “međunarodna zajednica”, specifično preko pozicije glavne tužiteljice Tribunala u Hagu – Carle del Ponte, koja je učestvovala u pregovorima oko preuzimanja dokumenata VSO i iznudila njihovo stavljanje pod zaštitne mjere, odnosno zabranu njihovog javnog objavljivanja. Naime, vlasti u Beogradu bile su spremne da predaju ICTY-u ove dokumente, ali redigovane, tj. sa zaštićenim dijelovima koji bi mogli predstavljati rizik za “vitalne državne interese”. Rizik su predstavljali dijelovi dokumenata koji bi mogli biti iskorišteni u procesu koji je Republika Bosna i Hercegovina pokrenula protiv Srbije i Crne Gore pred Međunarodnim sudom pravde. Tim optužbe u predmetu Milošević (IT-02-54)¹⁰⁵ nije bio saglasan za uvođenje zaštitnih

¹⁰³ Perišić se teretio na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta) i na osnovu krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta) za: ubistvo, nehumana djela, progone na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, istrebljenje (zločini protiv čovečnosti, član 5); ubistvo, napade na civile (kršenja zakona i običaja ratovanja, član 3). ICTY, Predmet IT-04-81, Tužilac protiv Momčila Perišića, *Podaci o predmetu*.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ U ovom procesu Zapisnici VSO-a trebali su predstavljati ključne materijalne dokaze.

mjera, ali uprkos toj činjenici, glavna tužiteljica je 24. maja 2003. pristala na uvođenje zaštitnih mjera za dokumente VSO, za što je imala “direktnu podršku svojih diplomatskih, političkih suradnika koji su direktno utjecali na del Ponte i time na njenu politiku suradnje Tužiteljstva. Oni su tvrdili da neki dokumenti nikada ne bi bili predani MKSJ da nije bilo pregovora koji su se vodili iza zatvorenih vrata.”¹⁰⁶ Ovakav postupak smatran je preuranjenim, a učesnici procesuiranja u predmetu *Milošević* smatrali su kako nisu bile potpuno iscrpljene sve pravne mogućnosti kojima se Srbija trebala prisiliti da ustupi dokumente, te da sud treba biti instanca koja će donijeti konačnu odluku o zaštiti dokumenata.¹⁰⁷ Posljedica odluke glavne tužiteljice su sakrivene činjenice koje nisu mogle biti upotrijebljene u sudskim procesima. Na taj način Srbija je uspješno spriječila upotrebu ovih dokumenata u postupcima vođenim pred Međunarodnim sudom pravde u kojem je oslobođena odgovornosti jer je sudsko vijeće utvrdilo “da je genocid doista počinjen u BiH, ali da Srbija nije bila odgovorna za njegovo izvršenje, nego su zaključili da je Srbija odgovorna zato što nije *spriječila* genocid prema Ženevskoj konvenciji”.¹⁰⁸ S druge strane, Slobodan Milošević je preminuo u toku procesa koji je vođen protiv njega, tako da konačna presuda nije izrečena. Kakvu ulogu je Savezna Republika Jugoslavija zbilja imala u oružanim sukobima najbolje d(p)okazuje izjava Dobrice Ćosića, predsjednika države, koji je tu funkciju obnašao u krucijalnim momentima agresije izvršene na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Dobrica Ćosić, kao predsjednik SRJ i ujedno predsjednik VSO, jednom je prigodom naglasio:

“Vojska Jugoslavije je učestvovala u međunacionalnom i građanskom ratu bez jasno određenog cilja. Ona je iscrpljena našim građanskim ratom. Pomoć Vojske Jugoslavije vojskama Republike Srpske Krajine i Republike Srpske bila je velika, pa su se i rezerve istopile. Država Jugoslavija izdržava 70.000 vojnika u Vojsci Republike Srpske Krajine, oko 200.000 vojnika Vojske Republike Srpske i Vojske Jugoslavije, a to je skoro pola miliona vojnika... Mi sada moramo u

¹⁰⁶ N. Tromp, *Smrt u Hagu – Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*, 238.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 239.

¹⁰⁸ *Ibid.*

miru sačuvati ono što smo postigli u ratu... Mi smo nepotrebno i neracionalno utrošili ogromne ratne rezerve. To je naročito uočljivo u Bosni i Hercegovini. Zar smo mogli dozvoliti da jedan komandant troši preko 5.000 granata kod Žepe da bi nepotrebno rušio muslimanske kuće. Njemu je, za takav neracionalni postupak, trebalo makar, najmanje, skinuti epolete oficira. Takva neracionalna potrošnja ratnih materijalnih rezervi je dovela do toga da mi više ne možemo pomagati Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu kao do sada. Jedino ćemo pomagati u hrani i lekovima... Mi smo trialistička država (tri države, tri predsednika, tri ministra inostranih poslova, tri ministra unutrašnjih poslova itd.). Između tri države najslabija je savezna država...”¹⁰⁹

Ovom izjavom Dobrica Ćosić ne osuđuje ubijanje ljudi i devastaciju imovine, nego osuđuje nesrazmjeran utrošak materijalno-tehničkih resursa u Bosni i Hercegovini. Jedini problem koji on vidi predstavlja broj utrošenih granata i potrošnja ratnih materijalnih rezervi, čime se onemogućuju ili umanjuju mogućnosti pružanja dalje pomoći. Ovom svojom izjavom on također odbija priznati samostalnost i nezavisnost republika Bosne i Hercegovine i Hrvatske i računa sa prisajedinjenjem RS i RSK Saveznoj republici Jugoslaviji.

Finansijska podrška koju je pružala SRJ bila je od ključnog značaja za realizaciju aktivnosti VRS i izvođenje vojnih djelovanja. VRS je primarno finansirana iz budžeta SRJ. JNA je preraspodijelila sve svoje materijalno-tehničke resurse i ostavila ih u nadležnost VRS. Oružje, oruđe i municija snabdijevani su isključivo preko resursa i kanala JNA/VJ. Očigledno je to i iz izjave generala Živote Panića na sjednici VSO u februaru 1993. kada je izvijestio da se oko 2.500 starješina VJ nalazi na službi u VRS, te da svaki dan dobiva zahtjeve za oružjem i municijom, te istakao probleme nabavke artiljerijske i tenkovske municije koja, kako je rekao “ide kroz

¹⁰⁹ Savezna Republika Jugoslavija, Generalštab Vojske Jugoslavije, Kabinet načelnika GŠ VJ, Završna reč predsednika Savezne Republike Jugoslavije akademika Dobrice Ćosića na sastanku štaba Vrhovne komande, dana 27. maja 1993. godine u Dobanovcima. Smail Čekić, *Dejtonski (mirovni) sporazum – Legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, knjiga 3, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2016, dokument objavljen na str. 1890-1893.

druge kanale”. Zamolio je VSO da za zadovoljavanje potreba VJ i VRS iznađu mogućnosti finansiranja proizvodnje municije. Najveći dio budžeta dodjeljivan je VJ, a preko njenih struktura prosljeđivan je VRS. Savezni premijer Kontić izražavao je zabrinutost zbog finansijskih poteškoća koje su počeli stvarati rashodi VJ opterećeni zahtjevima VRS. Vremenom je takav finansijski teret, opterećen visokom stopom inflacije, za SRJ postao gotovo neizdrživ, što je uslovalo novo štampanje novca bez pokrića, te uzrokovalo dalju hiperinflaciju. Uprkos svemu, Milošević je insistirao na nastavljanju finansijske podrške vojsci. Zapisnici VSO eklatantno pokazuju koje je napore političko i vojno rukovodstvo iz Beograda ulagalo kako bi kontrolisalo vojne operacije na teritorijama drugih država. Da je politički vrh u Beogradu planirao prisajedinjenje dijela Republike Bosne i Hercegovine Saveznoj republici Jugoslaviji pokazuju intencije ispoljene na sjednici VSO održanoj marta mjeseca 1993. godine kada je Slobodan Milošević decidno istakao kako su se odvijali pregovori u Parizu o teritorijalnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine, te naglasio kako će to za posljedicu imati, između ostalog, uspostavljanje jedinstvenog ministarstva odbrane.

Stenografski zapisi najvišeg organa odlučivanja o ratu i miru eklatantno, nedvosmisleno i sasvim precizno pokazuju u čijim se rukama nalazila odluka o uvjetima rata i mira, a samim time i odluka o izvršenju zločina počinjenih na području Republike Bosne i Hercegovine. Pored uloge političkog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije, političkog rukovodstva republika koje su se nalazile u njenom sastavu (Srbije i Crne Gore), Vlade SR Jugoslavije i vlade republika koje su se nalazile u njenom sastavu, i cjelokupno rukovodstvo JNA/JA/VJ učestvovalo je u planiranju, te rukovodilo i naređivalo izvođenje vojnih operacija u Republici Bosni i Hercegovini – nezavisnoj, samostalnoj i međunarodno priznatoj državi. Zapisnici VSO nedvosmisleno pokazuju učešće oficirskog, podoficirskog i vojničkog kadra iz sastava JNA/JA/VJ u vojnim operacijama i izvršenju zločina nad civilnim stanovništvom Republike Bosne i Hercegovine. Svaka akcija oružane sile predstavlja istovremeno akciju države, jer oružane snage poduzimaju svoje aktivnosti isključivo u skladu sa političkim odlukama. Ukoliko

se borbene operacije izvode preko granice druge neovisne države, to predstavlja kršenje teritorijalnog suvereniteta. Prekogranični angažman VJ doveo je do toga da se rat okarakterizira kao međunarodni oružani sukob, što predstavlja potvrdu da je Savezna republika Jugoslavija izvršila agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu.¹¹⁰ To je razlog zbog kojeg su učesnici na sastancima VSO s pravom bili zabrinuti zbog eventualnih posljedica u slučaju otkrivanja da su formacije VJ prisutne na teritoriji drugih država. VJ se mogla legalno angažirati izvan granica Jugoslavije samo uz pristanak savezne vlade ili na osnovu bilateralnog ili multilateralnog sporazuma o vojnoj saradnji s drugim državama. Međutim, iz izvedenih činjeničnih dokaza u sudskim procesima koji su realizirani pred ICTY nedvojbeno je utvrđeno učešće jedinica VJ u vojnim operacijama realiziranim na teritoriju Republike Bosne i Hercegovine u periodu i nakon formalnog povlačenja jedinica JNA koje je trebalo biti izvršeno do 19. maja 1992. Tako je Pretresno vijeće u predmetu *Perišić* konstatovalo učešće ovih jedinica u operacijama *Pancir-2*¹¹¹ i *Drina*. Naime, 14. decembra 1993. Mladić je izdao Dopunu direktive broj 6 u kojoj je izložen cilj i plan operacije *Pancir-2* kojom se žele spriječiti prodor snaga Armije RBiH iz centralne Bosne i Goražda u pravcu Sarajeva, te podjela Sarajeva na dva dijela.¹¹² U Dopuni je navedeno da “120 pripadnika ‘specijalnih snaga VJ’ 18. decembra 1993. godine treba da se pretpotčini Komandi SRK u Vogošći i da treba da budu spremni za napad 19. decembra 1993. godine.”¹¹³ U ovim operacijama učestvovali su pripadnici bataljona vojne policije za specijalne namjene iz sastava 72. specijalne brigade.¹¹⁴ Bataljonu vojne policije, koji je krenuo sa Avale 16. decembra 1993, priključili su se pripadnici Gardijske brigade VJ iz Beograda, Oklopne brigade i 63. padobranske brigade.¹¹⁵ Ove jedinice 17. decembra 1993.

¹¹⁰ O karakteru oružanog sukoba vidjeti više: ICTY, Predmet IT-94-1.

¹¹¹ ICTY, Tužilac protiv Momčila Perišića, pred Pretresnim vijećem, *Presuda*, 6. Septembar 2011, paragraf 210.

¹¹² *Ibid.*, 1323.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*, 1325.

¹¹⁵ *Ibid.*, 1326.

stigle su na područje Vogošće, gdje ih je narednog dana general Stanislav Galić obavijestio o strateškom značaju preuzimanja kontrole nad brdom Žuč. Napad na Žuč, u kojem su učestvovalе ove jedinice, izveden je 27. decembra 1993, ali operacija nije bila uspješno okončana, a 72. specijalna brigada imala je značajne gubitke u ljudstvu sa devet poginulih pripadnika i nekoliko ranjenih koji su helikopterima VJ prebačeni na Vojnomedicinsku akademiju u Beogradu.¹¹⁶ Na osnovu utvrđenih činjenica u predmetu *Perišić* Pretresno vijeće je zaključilo da “bez obzira na to da li je VJ uspješno prikrivao svoje prisustvo na ovom području, gorenavedeni dokazi jasno pokazuju da su i VJ i VRS imali nameru i nastojali da angažovanje VJ u Vogošći drže u tajnosti”.¹¹⁷ Vijeće je zaključilo da su logistička pomoć i pomoć u ljudstvu imale značajan uticaj na zločine izvršene na području Sarajeva.¹¹⁸ Plan *Drina* predviđao je angažman VJ, VRS i VRSK u slučaju napada Hrvatske vojske na RSK. Naime, 8. novembra 1993. političko i vojno rukovodstvo SRJ, RS i RSK sastalo se u Beogradu kako bi se dogovorila priprema jedinstvenog ratnog plana koji je finaliziran 14. novembra 1993. Plan *Drina* zvanično je nazvan *Direktiva za upotrebu Vojske Jugoslavije, Vojske RS i Srpske vojske Krajine*, a potpisao ga je predsjednik VSO Zoran Lilić.¹¹⁹ Plan je predviđao stvaranje jedinstvene srpske države sa općim ciljem “Odbraniti teritorijalni integritet srpskih država zapadno od r. Drine i r. Dunav i SRJ, zaštititi srpski narod od genocida, osloboditi delove srpskih teritorija sa većinskim srpskim stanovništvom, stvoriti uslove za uspostavljanje jedinstvene države srpskog naroda, sprečiti stvaranje velike Hrvatske i kompaktne islamske države na prostorima bivše Jugoslavije.”¹²⁰ Iako plan *Drina* nije u cijelosti sproveden, poduzeti su izvjesni koraci koji su trebali voditi njegovoj realizaciji.

¹¹⁶ Ibid., 1329.

¹¹⁷ Ibid., 1342.

¹¹⁸ Ibid., 1620-1622, 1627.

¹¹⁹ Ibid., 1303-1306.

¹²⁰ Ibid., 1306.

Zapisnici VSO pružaju dovoljno dokaza o finansijskim mehanizmima uspostavljenim kako bi se pružila pomoć strukturama instaliranim u republikama Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, kao i izvorima finansija kojima je Srbija finansirala ove ratove. Također, ovi zapisnici predstavljaju nepobitan dokaz da su se vojske RS i RSK direktno oslanjale na SRJ i da su u potpunosti zavisile od JNA/VJ kad je u pitanju snabdijevanje opremom i materijalno-tehničkim sredstvima. VRS i VRSK imale su kontinuirani transfer naoružanja i municije iz SR Jugoslavije. Vojne komandante imenovao je VSO, što potvrđuju i ovi zapisnici, iz kojih je vidljivo da je savezna vojska unaprijedila ili penzionirala pod povoljnim okolnostima oficire VJ koji su služili u VRS ili RSK. Također, bez obzira na to što su se javno povezivali s izvršenjem krivičnih djela, pojedini oficiri su se nalazili u aktivnom sastavu i bili oficiri VJ, kao što je slučaj sa generalom Ratkom Mladićem koji je pripadao 30. kadrovskom centru. U istom statusu nalazio se i general-major Radislav Krstić koji je, bez obzira na njegovo učešće u izvršenju zločina, premješten na novo komandno mjesto i unaprijeđen u aprilu 1998. Krstić je bio komandant korpusa VRS, a kada je uhapšen 1998, kod sebe je imao vojnu službenu legitimaciju VJ. Haški tribunal pravosnažno ga je proglasio krivim za pomaganje i podržavanje genocida; pomaganje i podržavanje ubistva (kršenja zakona ili običaja ratovanja); istrebljenje, progone (zločini protiv čovječnosti); ubistvo (kršenja zakona ili običaja ratovanja) i osudilo na kaznu od 35 godina zatvora. General Ratko Mladić presuđen je za genocid i progon, istrebljivanje, ubistvo i nečovječno djelo prisilnog premještanja sa područja Srebrenice tokom 1995; za progon, istrebljivanje, ubistvo, deportaciju i nečovječno djelo prisilnog premještanja u općinama širom Bosne i Hercegovine; za ubistvo, terorisanje i protivpravne napade na civile u Sarajevu; kao i za uzimanje pripadnika Ujedinjenih nacija kao talaca. Potpukovnik Dragan Obrenović također je pripadao 30. kadrovskom centru. Unaprijeđen je u decembru 1995. iz čina majora u čin potpukovnika,¹²¹ a u augustu 1998. imenovan je za komandanta 503. motorizovane brigade

¹²¹ ICTY, Predmet IT-02-60/2-S, Tužilac protiv Dragana Obrenovića, *Presuda o kazni*, 10. decembar 2003, paragraf 2.

u Zvorniku.¹²² Penzionisan je pod povoljnim uslovima uprkos optužbama da je učestvovao u napadima na Srebrenicu i izvršenju genocida 1995. Iz zapisnika VSO jasno je vidljiv status starješina VJ koji su bili raspoređeni na službu u VRS i VRSK. Ovi dokumenti pokazuju koliko je truda uloženo da se angažman starješina VJ u ovim oružanim formacijama “zamagli” njihovim formalnim evidentiranjem kroz formiranje 30. i 40. kadrovskeg centra. Ovim postupcima trebalo je prikriti tragove umiješanosti SR Jugoslavije kao zaraćene strane na području drugih, nezavisnih i međunarodno priznatih država. Novoosnovani 30. i 40. kadrovski centri uspostavljeni su u okviru struktura VJ kako bi administrirali starješine raspoređene na vojne dužnosti u VRS (RS) i VRSK (RSK). Dokumenti VSO pružaju dokaze o odnosima između VJ i VRS. Iz njih je jasno vidljivo da je angažman starješina VJ u borbenim operacijama izvođenim na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine predstavljao prednost kod unapređenja. Zapisnici VSO pokazuju da VJ ne samo da je slala neophodne kadrove u VRS već da je VSO i redovno vršio unapređenja visokih oficira (general) VJ koji služe u VRS. Jednako tako odluke su donošene i kod penzionisanja visokih oficira. Upravo su to neki od razloga zbog kojih su političke vlasti u Beogradu insistirale na zaštiti dijelova ovih dokumenata u kojima se detaljno govori o unapređenjima i penzionisanjima oficira VJ koji su se nalazili na službi u VRS. Zapisnici VSO pokazuju da su potvrđivana unapređenja koja su predlagale vlasti RS.

Zapisnici VSO predstavljaju vjerodostojan, neupitan i nedvosmislen dokaz o učešću Vojske Jugoslavije u oružanim operacijama izvedenim na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. Dokazuju da je VRS bila popunjena

¹²² U julu 1995. Dragan Obrenović je imao čin majora VRS-a. Od 8. augusta 1995. do 15. septembra 1995. Dragan Obrenović je bio vršilac dužnosti komandanta Zvorničke brigade. Na položaju načelnika štaba Zvorničke brigade bio je do 30. aprila 1996, kada je postao vršilac dužnosti komandanta brigade, koja je dobila novi naziv, 303. motorizovana brigada. U augustu 1998. godine, Dragan Obrenović je postao komandant brigade, čiji je naziv ponovno promijenjen, sada u 505. motorizovanu brigadu. U aprilu 2001, kada je uhapšen, Dragan Obrenović je imao čin potpukovnika VRS-a. Nedugo nakon hapšenja otpušten je iz VRS-a zbog zdravstvenog stanja nastalog kao posljedica ranjavanja u ratu. ICTY, Predmet IT-02-60/2-S, Tužilac protiv Dragana Obrenovića, *Optužnica*, 16. mart 2001, paragraf 1.

starješinskim i regrutnim kadrom iz sastava VJ. Materijalno-tehničku i finansijsku pomoć pružala je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) najvećim dijelom preko struktura VJ. Jednako tako zapisnici pokazuju da je političko i vojno rukovodstvo donosilo krucijalne odluke o svim važnim političkim i vojnim pitanjima koja su se odnosila i ticala se Republike Bosne i Hercegovine. Pošto je Tužiteljstvo ICTY bilo upoznato sa ovim krunskim dokazima, podiglo je optužnice protiv ključnih osoba: Slobodana Miloševića – političkog lidera i glavne osobe u lancu odlučivanja u SRJ, i Momčila Perišića, načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije – prvog čovjeka u lancu vojnog rukovođenja i komandovanja. S obzirom na to da ova dvojica optuženih nisu i pravosnažno presuđeni (prvi zbog smrti prije izricanja presude, a drugi, iako prvostepenom presudom proglašen odgovornim, oslobođen je u drugostepenom postupku), postavlja se pitanje u kojoj su mjeri ovi dokumenti ostali “zaštićeni” i nisu adekvatno upotrijebljeni u dokazivanju odgovornosti i krivice.

IZVORI, LITERATURA I SKRAĆENICE

Izvori

ICTY, Predmet IT-04-81, Tužilac protiv Momčila Perišića, *Podaci o predmetu*.

ICTY, Predmet IT-04-81, Tužilac protiv Momčila Perišića, *Sažetak presude Pretresnog vijeća*, 6. septembar 2011.

ICTY, Predmet br. IT-94-1-T, Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule, *Mišljenje i presuda*, 7. maj 1997.

ICTY, Predmet IT-02-60/2-S, Tužilac protiv Dragana Obrenovića, *Optužnica*, 16. mart 2001.

ICTY, Predmet IT-02-60/2-S, Tužilac protiv Dragana Obrenovića, *Presuda o kazni*, 10. decembar 2003.

Magnetofonski snimak sa 16. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske održane 12. maja 1992.

Magnetofonski snimak 19. sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH, održane 12. avgusta 1992.

Magnetofonski snimak sa zasjedanja 50. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske održane 15. i 16. 4. 1995. godine u Sanskom Mostu.

Presuda Međunarodnog suda pravde u vezi s primjenom *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* u predmetu Tužbe Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore izrečena 26. februara 2007.

Stenografske beleške sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 2. juna 1993.

Stenografske beleške sa 3. sednice Vrhovnog saveta odbrane, održane 23. jula 1992.

Stenografske beleške sa 5. sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 7. avgusta 1992.

Stenografske beleške sa 6. sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 9. decembra 1992.

Stenografske beleške sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 10. februara 1993. godine, Beograd.

Stenografske beleške sa 8. sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 12. III. 1993. godine – Beograd.

Stenografske beleške sa 14. sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 11. oktobra 1993.

Stenografske beleške sa 15. sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 10. XI 1993. godine – Beograd.

Stenografske beleške sa 16. sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 25. decembra 1993. godine, Beograd.

Transkripti genocida, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine.

Zapisnik sa 40. sjednice Narodne skupštine RS održane 1. i 11. maja 1994.

Završna reč predsednika Savezne Republike Jugoslavije akademika Dobrice Ćosića na sastanku štaba Vrhovne komande, dana 27. maja 1993. godine u Dobanovcima.

Literatura

Knjige

Arnaut Haseljić, Meldijana, *Politike i prakse prikrivanja zločina – Masovne grobnice na području Sarajeva 1992–1995*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2021.

Čekić, Smail, *Agresija, Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: Planiranje, priprema, izvođenje*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – Kult B, 2004.

Čekić, Smail, *Dejtonski (mirovni) sporazum – Legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, knjiga 3, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2016.

Tromp, Nevenka, *Smrt u Hagu – Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*, Edicija *Međunarodna biblioteka*, knjiga treća, Sarajevo: University press – Izdanja Magistrat, 2019.

Internetski izvori

Stojanović, Milica, “Beogradsko suđenje za zločin u Štrpcima: Svedoci našli prikladno žrtveno jagnje”, *BalkanInsight*, 6. 1. 2020, dostupnoj na: <https://balkaninsight.com/2020/01/06/beogradsko-sudenje-za-zločin-u-strpcima-svjedoci-nasli-prikladno-zrtveno-janje/?lang=sr> (pristupljeno: septembar 2021).

Banjac, Dragan, “Zločin u Štrpcima: Mi došli da ih pobijemo, a oni nama daju lepinje...”, *Aljazeera*, 4. 3. 2018, dostupnoj na: <https://balkans.aljazeera>.

net/opinions/2018/3/4/zlocin-u-strpcima-mi-dosli-da-ih-pobijemo-oni-nama-daju-lepinje (pristupljeno: juli 2021).

“Zločin bez kazne: 28 godina od ubistva u Štrpcima”, *Insajder*, 27. 2. 2021, dostupno na: <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/22936/> (pristupljeno: septembar 2021).

XVI sjednica Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Magneto-fonski snimak sa XVI sjednice Skupštine srpskog naroda u BiH, održane 12.05.1992. godine u Banja Luci u prostorijama Doma JNA sa početkom u 10:00 sati, Genocide papers / Transkripti genocida, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, dostupno na: <https://srebrenicamemorial.org/app/tg/assets/pdf/p/16.%20SJEDNICA.pdf> (pristupljeno: septembar 2021).

Transkripti genocida, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, dostupnoj na: <https://srebrenicamemorial.org/app/tg/transkripti-genocida.html> (pristupljeno: septembar 2021).

L sjednica Narodne skupštine Republike Srpske. Magneto-fonski snimak sa zasjedanja L sjednice Narodne skupštine, održane u Sanskom Mostu, 15. i 16.04.1995. godine, Genocide papers / Transkripti genocida, Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, dostupno na: <https://srebrenicamemorial.org/app/tg/assets/pdf/p/50.%20SJEDNICA.pdf> (pristupljeno: septembar 2021).

Azinović, Vlado – Sadović, Merdijana, “Tajni srbijanski vojni dokumenti: Da li će ikada biti objavljeni?”, *Radio Slobodna Evropa*, 24. 5. 2008, dostupnoj na: https://www.slobodnaevropa.org/a/tajni_vojni_dokumenti/1117264.html (pristupljeno: juni 2021).

Skraćenice

AA – Arhiv autora/ice

Armija RBiH – Armija Republike Bosne i Hercegovine

BiH– Bosna i Hercegovina
BK – Borbeni komplet
GŠ – Generalštab
HTV – Hrvatska televizija
ICTY – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
JA – Jugoslovenska armija
JNA – Jugoslovenska narodna armija
MKSJ – Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova
NATO – North Atlantic Treaty Organisation
RS – Republika Srpska
RSK – Republika srpska Krajina
SFRJ – Socijalistička federativna republika Jugoslavija
SRJ – Savezna republika Jugoslavija
SUP – Sekretarijat unutrašnjih poslova
SVK – Srpska vojska Krajine
UNPROFOR – United Nations Protection Force
VJ – Vojska Jugoslavije
VRS – Vojska Republike Srpske
VRSK – Vojska Republike Srpske Krajine
VSO – Vrhovni savet odbrane

MINUTES OF THE SUPREME DEFENSE COUNCIL (SSO) 1992–1993. – EVIDENCE OF AGGRESSION AGAINST THE REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The Supreme Defense Council (SDC) was the highest decision-making body on political and military issues. The President of the Federal Republic of Yugoslavia (FRY) was the Chairman of the SDC, and the members were the Presidents of the Republics of Serbia and Montenegro. Other high-ranking federal officials, such as the Prime Minister of the FRY, the Minister of Defense of the FRY, the Chief of the General Staff and occasionally senior military officers, also attended the SDC meetings. The items on the agenda discussed by the SDC were most often the military and political situation in the FRY, logistical support to the Army of the Republic Srpska (ARS) and the Army of the Republic Srpska Krajina (ARSK), the military budget and military personnel issues.

What was the role of the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) in the armed conflicts and aggression against Bosnia and Herzegovina and Croatia is most clearly shown and proven by the minutes, stenographic, and tape notes from the meetings of the SDC. The SDC records are important documents that prove, both *de facto* and *de jure*, the link between the Yugoslav Army (YA) and the Serb armed forces in the republics of Bosnia and Herzegovina and Croatia. Since May 24, 2003, these documents have been under protective measures whose imposition was extorted by the Government of the Republic of Serbia by the “international community”. A significant mediating role in this was played by the then Chief Prosecutor of the Hague Tribunal – Carla del Ponte. Such procedures had as their starting point the disabling of the use of SDC archives in proceedings at the ICTY, but also in the proceedings conducted by the Republic of Bosnia and Herzegovina against the Federal Republic of

Yugoslavia (Serbia and Montenegro) at the International Court of Justice. The financial support provided by the FRY was of key importance for the implementation of military activities in the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina.

The minutes of the SDC clearly show the efforts that the political and military leadership from Belgrade invested in order to control military operations on the territories of other countries. The Yugoslav People's Army (YPA) redistributed all its material and technical resources and left them under the jurisdiction of the Serb armed formations operating in the area. Weapons, tools and ammunition were supplied exclusively through YPA/YA resources and channels. Most of the FRY's budget was allocated to the YA, and the ARS was passed on through its structures, despite which Milošević insisted on continued financial support for the army. The stenographic records of the highest decision-making body on war and peace clearly, unequivocally and quite precisely show in whose hands the decision on the conditions of war and peace was, and thus the decision on the commission of crimes committed in the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina. In addition to the role of the political leadership of the Federal Republic of Yugoslavia, the political leadership of the republics that were part of it (Serbia and Montenegro), the Government of FR Yugoslavia and the governments of the republics that were part of it, and the entire leadership of the YPA/YA participated in planning, and led and ordered the conduct of military operations in the Republic of Bosnia and Herzegovina – an independent, autonomous and internationally recognized state, and show the participation of officers, non-commissioned officers and military personnel from the YPA/YA in military operations crimes against the civilian population of the Republic of Bosnia and Herzegovina. The ARS and ARSK had a continuous transfer of weapons and ammunition from FR Yugoslavia. The military commanders were appointed by the SDC, which is also confirmed by these minutes, which show that the federal army promoted or retired under favorable circumstances Yugoslav Army officers who served in the ARS or ARSK. The engagement of VJ officers in these

armed formations deployed on the territory of the Republic of Bosnia and Herzegovina and the Republic of Croatia was hidden by their formal registration through the formation of the 30th and 40th Personnel Centers. The minutes show that the political and military leaders made crucial decisions on all important political and military issues related to the Republic of Bosnia and Herzegovina.